

Predodžbe o odnosima između većinskih i manjinskih skupina u Hrvatskoj i mogućnost njihova oblikovanja s pomoću filma

Vastl, Erika

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:152000>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-24**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za sociologiju

Preddiplomski sveučilišni studij sociologije (dvopredmetni)

Erika Vast

**Predodžbe o odnosima između većinskih i
manjinskih skupina u Hrvatskoj i mogućnost
njihova oblikovanja s pomoću filma**

Završni rad

Zadar, 2020.

Sveučilište u Zadru

Odjel za sociologiju

Preddiplomski sveučilišni studij sociologije (dvopredmetni)

Erika Vastl

**Predodžbe o odnosima između većinskih i manjinskih skupina u
Hrvatskoj i mogućnost njihova oblikovanja s pomoću filma**

Završni rad

Studentica:

Erika Vastl

Mentorica:

prof.dr.sc. Jadranka Čačić-Kumpes

Zadar, 2020.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Erika Vastl**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom „**Predodžbe u odnosima između većinskih i manjinskih skupina u Hrvatskoj i mogućnost njihova oblikovanja s pomoću filma**“ rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, rujan 2020.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Ciljevi i svrha	2
3. Teorijska koncepcija rada	3
3.2. <i>Multidimenzionalnost percpecije manjinskih skupina u društvu</i>	5
3.3. <i>Društvene predodžbe</i>	6
3.3.1. <i>Stvaranje predodžbi o različitosti</i>	8
3.3.2. <i>Uloga filma u stvaranju i širenju društvenih predodžbi</i>	9
4. Odnosi između većinskih i manjinskih skupina u hrvatskome društvu	10
4.1. <i>Položaj etničkih manjina u Hrvatskoj</i>	11
4.2. <i>Položaj seksualnih manjina u Hrvatskoj</i>	12
5. Predodžbe o odnosima između većinskih i manjinskih skupina u hrvatskome filmu	15
5.1. <i>Film Ustav Republike Hrvatske</i>	16
6. Istraživačka pitanja	17
7. Metodologija	18
8. Rezultati i rasprava	20
8.1. <i>Etnički odnosi većinskog hrvatskog i manjinskog srpskog stanovništva i položaj etničkih manjina u Hrvatskoj</i>	20
8.2. <i>Odnos heteroseksualne većine i homoseksualne manjine i položaj homoseksualne manjine u Hrvatskoj</i>	25
8.3. <i>Film kao čimbenik oblikovanja predodžbi o većinsko-manjinskim odnosima u hrvatskome društvu</i>	29
9. Zaključak	31
10. Prilozi	34
10.1. <i>Popis sugovornika</i>	34
10.2. <i>Protokol</i>	34
10.3. <i>Obavijest o istraživanju</i>	41
10.4. <i>Izjava o suglasnosti za sudjelovanje u istraživanju za potrebe izrade završnog rada o društvenim predodžbama</i>	42
11. Popis literature	43

Predodžbe o odnosima između većinskih i manjinskih skupina u Hrvatskoj i mogućnost njihova oblikovanja s pomoću filma

Sažetak

Namjera ovoga rada jest da prikaže predodžbe o većinsko-manjinskim odnosima u hrvatskome društvu te da pokuša dati uvid u moguću ulogu filma u njihovu oblikovanju i širenju. Rad započinje selektivnim pregledom spoznaja na područjima sociologije manjinskih skupina i teorije društvenih predodžbi na kojima je zasnovano empirijsko istraživanje. Ono se opisuje i njegovi se rezultati iznose u središnjem dijelu rada. Kvalitativno istraživanje provedeno je putem intervjua sa šest sugovornika koji su odabrani prema njihovoj pripadnosti većinskim i manjinskim skupinama po kriterijima etničke pripadnosti i seksualne orijentacije. Nakon opisa istraživanja slijedi analiza i interpretacija rezultata koji govore o predodžbi sugovornika/ca o složenosti i različitosti problema u odnosima između etničke većine (Hrvata) i etničkih manjina (općenito, a posebno srpske čiji su pripadnici bili sugovornici u istraživanju) te između heteroseksualne većine i homoseksualne manjine. Odgovori sugovornika pokazuju da film (Ustav Republike Hrvatske) nije utjecao na njihove predodžbe o većinsko-manjinskim odnosima te da oni smatraju da su u oblikovanju njihovih predodžbi najvažniju ulogu imali čimbenici primarne socijalizacije.

Ključne riječi: društvene predodžbe, etničke manjine, seksualne manjine, film

Representations of majority-minority relations in Croatia and the possibility of their shaping using film

Abstract:

The purpose of this thesis is to show representations of majority-minority relations in the Croatian society and to try to give insight into how film played a role in shaping and spreading these representations. The thesis begins with a selective review of the scientific knowledge in the fields of sociology of minority groups and the social representations theory on which an empirical research was based. The research is then described, and its results presented in the middle part of the thesis. The qualitative research was carried out through interviews with six respondents, chosen according to their belonging to majority and minority groups by criteria of ethnicity and sexual orientation. After describing the research, followed the analysis and the interpretation of results that talk about representations of the respondents about the complexity and the diversity of problems between the ethnic majority (Croats) and the ethnic minority (generally, and especially the Serbian whose members were respondents in the research) and between the heterosexual majority and the homosexual minority. The answers of the respondents show that the film (The Constitution) did not affect their representations of majority-minority relations and that they believe that the primary socialization factors play the key role in the shaping of representations.

Key words: social representations, ethnic minorities, sexual minorities, film

1. Uvod

Prema 14. članku *Ustava Republike Hrvatske* „[s]vatko u Republici Hrvatskoj ima prava i slobode, neovisno o njegovoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama.“ Stoga se zaštita i promicanje jednakosti ističu kao najviše vrijednosti ustavnog poretka.

Osim *Ustavom*, jednakost i sloboda propisani su i posebnim zakonima. Tako *Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina* pripadnicima nacionalnih manjina jamči jednakost pred zakonom i jednaku pravnu zaštitu kao i svim ostalim građanima Republike Hrvatske. Diskriminacija je zabranjena u svim oblicima. *Zakonom o ravnopravnosti spolova* zabranjuje se bilo koji oblik diskriminacije na temelju spolne orijentacije. Prema *Zakonu o suzbijanju diskriminacije* osim izravne diskriminacije zabranjen je i svaki oblik poticanja na diskriminaciju, a ta se zabrana odnosi i na medije, firme, obrazovne ustanove i pravne osobe.

Unatoč tome što je hrvatsko društvo zakonski uređeno kao društvo ravnopravnih građana koje, dakako, čine i pripadnici nacionalnih i seksualnih manjina, a čiji je položaj u hrvatskome društvu u središtu ovoga rada, postoje problemi u ostvarivanju prava tih manjinskih skupina. Prema nekim izvještajima nevladinih organizacija, na institucionalnoj razini se među najvećim problemima kroz duže vrijeme ističu diskriminacija Roma, osobito u području obrazovanja i zapošljavanja te Srba prilikom zapošljavanja (v. npr. Erceg, 2005: 12-14; Škiljan i Babić, 2014: 141-159). Govor mržnje i nasilje nad nacionalnim i seksualnim manjinama prisutni su i u svakodnevnom životu (Erceg, 2005: 14-15). Pokazalo se da se seksualne manjine u hrvatskome društvu često susreću sa diskriminacijom. Prema istraživanju Kamenov, Jelić i Huić (2016: 35-40) ona se očituje na radnim mjestima, u školama, obitelji i ostalim područjima života, što nerijetko rezultira strahom od nasilja i neprihvatanja u svakodnevnom životu.¹

¹ Kao noviji primjeri diskriminacije nacionalnih i seksualnih manjina na svakodnevnoj razini u Hrvatskoj mogu se navesti i paljenje krnje na karnevalu u Imotskom 2020. godine (<https://www.vecernji.hr/vijesti/na-meti-kritika-imocani-na-karnevalu-zapalili-gay-par-s-djetetom-1381263>), novi grafiti mržnje protiv Srba u Zagrebu (<https://www.nacional.hr/novi-grafiti-mrznje-protiv-srba-u-zagrebu/>) te napad na Srbe u Vukovaru 2020. (<https://www.24sata.hr/news/objavljena-snimka-napada-na-mlade-srbe-u-centru-vukovara-693540>).

U ovome radu usredotočuje se na odnose između pripadnika većinskih i manjinskih skupina u hrvatskome društvu. Kao što se može naslutiti iz prethodno navedenih primjera, odnosi između većinskih i manjinskih skupina u Hrvatskoj u nekim slučajevima su takvi da ne pridonose atmosferi ravnopravnosti i tolerancije kakvoj bi u demokratskoj državi trebalo težiti. Iako je moguće govoriti o različitim aspektima većinsko-manjinskih odnosa, u ovome će se radu baviti ponajprije predodžbama koje o tim odnosima imaju pripadnici pojedinih većinskih i manjinskih skupina i to pripadnici hrvatske većine i srpske nacionalne manjine te pripadnici heteroseksualne većine i homoseksualne manjine. Osim toga, predmet interesa u ovome radu jest predstavljanje tih odnosa na filmu i moguća uloga filma u stvaranju predodžbi o spomenutim skupinama i njihovim odnosima.

U tu svrhu provedeno je empirijsko istraživanje utemeljeno na teorijskim spoznajama o nacionalnim i seksualnim manjinama i odnosima s pripadnicima većinskih skupina i stvaranju društvenih predodžbi. U radu se najprije daje uvid u te teorijske osnove, a zatim se empirijske spoznaje o odnosima između većinskih i manjinskih skupina u Hrvatskoj smješta u društveno povijesni kontekst. U središnjem dijelu rada iznose se rezultati istraživanja zajedno s raspravom o dobivenim podacima, a naposljetku se zaključuje da postoje različiti problemi u odnosu, kako etničke većine i manjina, tako i heteroseksualne većine i seksualnih manjina. Nadalje, zaključeno je da je diskriminacija na svakodnevnoj razini vrlo prisutna u svim istraživanim odnosima. Kada je riječ o ulozi filma u oblikovanju i širenju predodžbi o tim odnosima i pojedinim manjinskim skupinama, pokazalo se da sugovornici smatraju da najznačajniju ulogu igraju čimbenici primarne socijalizacije te da film ne može bitno utjecati na predodžbe stanovništva o manjinama.

2. Ciljevi i svrha

Svrha ovoga rada jest pridonijeti spoznajama o odnosima između većinskih i manjinskih skupina u hrvatskome društvu i mogućoj ulozi filma u oblikovanju predodžbi o tim skupinama i njihovom odnosu. Stoga je provedeno empirijsko istraživanje s dva osnovna cilja.

Prvi cilj je bio steći uvid u to kakve predodžbe sugovornici imaju o odnosima između većinskih i manjinskih skupina u hrvatskome društvu. Da bi se stekao uvid o odnosima između tih skupina valjalo je doznati što sugovornici podrazumijevaju pod pojmom manjine, a što

većine. Zatim se nastojalo utvrditi kako percipiraju većinsko-manjinske odnose u hrvatskome društvu.

Drugi cilj bio je saznati na temelju zapažanja sugovornika može li se govoriti o ulozi filma u stvaranju predodžbi o tim odnosima. U namjeri da se to ostvari, valjalo je saznati što sugovornici misle o filmu kao posredniku društvene stvarnosti, smatraju li sugovornici da film može utjecati na stvaranje društvenih predodžbi te utvrditi koje socijalizacijske čimbenike smatraju važnima u oblikovanju stavova prema manjinama.

3. Teorijska koncepcija rada

Dva su temeljna teorijska polazišta u ovome radu. Prvi je sociološka teorija manjinskih skupina i odnosa koja bi trebala omogućiti razumijevanje i definiranje kompleksnih pojmova većinskih i manjinskih skupina i odnosa između njih. Drugo je teorijsko polazište teorija o društvenim predodžbama koja omogućava razumijevanje njihovog nastajanja i načina širenja. S obzirom na temu rada, izneseni su i neki teorijski uvidi u ulogu koju igraju masovni mediji, a posebno film, u širenju društvenih predodžbi.

3.1. Odnosi između većinskih i manjinskih skupina u društvu

Sociološka teorija manjinskih skupina govori o dva osnovna kriterija prema kojima se razlikuju većinske od manjinskih skupina, a to su veličina (brojnost) i posjedovanje moći. Prema tim kriterijima, pojam manjinske skupine, u najširem smislu, označava subordinirane ili marginalne skupine koje posjeduju neko posebno obilježje koje ih razlikuje od ostalih skupina. Drugim riječima, manjinske skupine karakterizira stvarni ili mogući osjećaj prikraćenosti, uzrokovan veličinom ili moći, koji može proizvesti osjećaj ugroženosti kod pripadnika tih skupina (Čačić-Kumpes i Kumpes, 2005: 174-175). Bitno je istaknuti da manjinske skupine, u sociološkom smislu, nisu određene svojom veličinom – one nisu nužno manjinske u brojčanom smislu. Manjinskom skupinom smatra se svaka skupina koja samu sebe doživljava kao različitu ili doživljava da su joj uskraćena prava koja uživaju drugi te da je u odnosu na većinu statusno inferiorna, ili je tako doživljava većinska skupina (Kinloch, 1979). Postoje različiti kriteriji prema kojima je moguće podijeliti manjinske skupine, a Kinloch (1979: 34-36) nabraja četiri

kriterija i grupira ih prema fizičkim („rasa“, rod, dob), kulturnim (etničnost), ekonomskim obilježjima (siromaštvo, pristup resursima) ili obilježjima ponašanja (devijantnost, legalnost).

Osim u okvirima sociologije i drugih društvenih znanosti, problematika manjinskih skupina aktualna je u suvremenom društvu i u drugim područjima kao što su zaštita ljudskih prava, prava na različitost i sl. Na tom planu često dolazi do izražaja upravo problematika etničkih i seksualnih manjina, koja je predmet i ovoga rada.

Manjinske skupine kojima etničnost predstavlja temeljni razlikovni označitelj vrlo su kompleksne za definirati. Etničku skupinu može se razumjeti kao generički pojam koji se odnosi na sve one kolektivite u društvu koje karakterizira posjedovanje svijesti o vlastitoj posebnosti bez obzira na njihovu veličinu, povijest, duljinu prisutnosti, a čija se razlikovna obilježja određuju kao etnički označitelji (Čačić-Kumpes i Kumpes, 2005: 176). Etničke manjine moguće je razlikovati prema više kriterija. Kymlicka, primjerice, u skladu s kanadskim prilikama, razlikuje tri vrste manjinskih skupina: nacionalne manjine, etnokulturne manjine i starosjedioce (Kymlicka, 1997 prema Čačić-Kumpes i Kumpes, 2005: 176-177). Zajedno s ostalim članovima ekspertne skupine okupljene oko „Deklaracije o pravima manjina“, nacionalne manjine određuje kao povijesno naseljene zajednice koje imaju svoj poseban jezik i/ili vlastitu kulturu, „koje su često nastale promjenom međunarodnih granica“ ili koje nikad „nisu osnovale vlastitu državu“ pa se „stoga nalaze unutar veće države odnosno nekoliko država“ (Čačić-Kumpes i Kumpes, 2005: 177). Zbog toga što se pojam etničnosti shvaća kao viši rodni pojam, u tekstu će se naizmjenice s pojmom etnička skupina koristiti i pojam nacionalna manjina bez veće značenjske razlike.

Kad je riječ o seksualnim manjinama, polazi se od Giddensova određenja homoseksualnosti kao „orijentacije seksualnih aktivnosti prema osobama istog spola“ (Giddens, 2007: 125). Homoseksualnost postoji u svim kulturama i kroz čitavu ljudsku povijest ali njezina prihvaćenost u društvu varira. U zapadnim kulturama homoseksualnost podrazumijeva pojedinca jasno obilježenog seksualnim ukusom i izdvojenog od većine populacije, koja je heteroseksualna (Giddens, 2007: 126-127). Prema Štulhoferu i Francetiću (1996: 207) seksualna orijentacija predstavlja difuzno statusno obilježje što znači da uključuje barem dvije različite dimenzije (heteroseksualnu i homoseksualnu). Njih se različito, u pravilu suprotno, ocjenjuje i prema njima

je upućena i različita razina očekivanja. U tom smislu, homoseksualnim osobama često se pripisuju negativne osobine i niža očekivanja.

3.2. Multidimenzionalnost percepcije manjinskih skupina u društvu

Nakon što su pobliže određeni osnovni pojmovi koji se tiču problematike kojom se bavi u ovom radu, postavlja se pitanje u kakvom su oni odnosu prema široj društvenoj problematici, odnosno kako analizirati etničke manjine i odnose unutar društva. Kinloch (1979) opisuje dimenzije analize etničkih odnosa i manjina. Kao prvu navodi povijesnu dimenziju koja objašnjava kad se pojavljuju i kako se razvijaju etničke manjine. Zatim slijedi demografska dimenzija koja između ostalog podrazumijeva veličinu, geografsku distribuciju i socioekonomska obilježja određene manjine. Iduća je stavovska dimenzija koja podrazumijeva unutargrupne stavove, stavove prema pripadnicima etničke manjine, stereotipe i slično. Institucionalna dimenzija odgovara na pitanje koje političke, društvene i ekonomske institucije potiču stavove prema etničkim manjinama i reguliraju etničke odnose u društvu. Dvije potonje dimenzije, a ponajprije stavovska, čine osnovu na temelju koje su sastavljena istraživačka pitanja za empirijsko istraživanje koje se predstavlja u ovome radu. Dimenzija društvenih pokreta odgovara na pitanje reagiraju li i kako reagiraju manjinske skupine na kontrolu i regulaciju većinske etničke skupine (npr. u obliku društvenih pokreta) u namjeri da promijene odnose u društvu. Odnose između etničkih skupina autor svrstava u dva glavna tipa: odnosi između etničkih manjina i etničke većine te odnosi između etničkih manjina (Kinloch, 1979: 5), od kojih je prvi tip značajan za problematiku ovog rada.

Socijalnopsihološko istraživanje koje su proveli Seyranian, Atuel i Crano (2008) o konceptualizaciji većinske i manjinske skupine u stvarnome životu pokazalo je koliko su ti pojmovi kompleksni i koliko su kompleksni odnosi između tih skupina. Svaki pokušaj definiranja većinsko-manjinskih odnosa mora uzimati u obzir više različitih dimenzija skupine jer su predodžbe o većinskim i manjinskim skupinama multidimenzionalne. Istraživači su na temelju rezultata istraživanja izdvojili osam dimenzija u okviru kojih su ispitanici opisivali i definirali pojedine skupine. Prva dimenzija nazvana je društvenom kategorijom jer su sudionici istraživanja pripadnike pojedinih skupina opisivali prema njihovoj pripadnosti, primjerice, rodnoj, spolnoj, socioekonomskom statusu, stupnju obrazovanja i sl. Tu su dimenziju najčešće

koristili. Drugu dimenziju, također često korištenu, čini moć jer je kontekstu ove dimenzije opisivan društveni status skupine, utjecaj na druge, dominacija i sposobnost provođenja promjena koje bi mogle utjecati na budućnost. Treća dimenzija odnosi se na brojnost, odnosno na veličinu skupine. Četvrtu dimenziju čini distinktivnost, a uključuje deskriptore kojima se opisuju sličnosti i razlike između većinskih ili manjinskih skupina i drugih skupina. Peta dimenzija jest kontekst, a opisuje moguće društvene, političke i ekonomske okolnosti u kojima se neka skupina nalazi (blagostanje, depriviranost i sl.). Šestu dimenziju autori su nazvali ciljem postupanja jer su ispitanici opisivali kako se prema pojedinoj skupini postupa i kako ju ostale skupine percipiraju. Iduća je nazvana izvorom postupanja jer su sugovornici opisivali kako određena skupina percipira i postupa prema drugim skupinama. Osma dimenzija nazvana je dispozicije (ili sklonosti), a uključila je izraze ili fraze, obično pridjeve, kojima se opisuju obilježja povezana s pojedinom skupinom (primjerice, nesposobnost ili koja druga obilježja koja se odnose na kvalitetu) (Seyranian, Atuel i Crano, 2008).

Sudionici istraživanja, zaključili su autori, pokazali su divergentno mišljenje o manjinama, tj. razmišljali su o manjinama na različite načine, ali ipak su o njima češće mislili u negativnom smislu i pripisivali im negativna obilježja nego što su to činili za većinu. Često korištena je brojnost, a manjinske skupine su opisivane kao brojčano male, a većinske kao velike. U sociološkom smislu, pokazalo se, to nije uvijek tako. Kontekst, distinktivnost i izvor djelovanja bile su dimenzije koju su sudionici rjeđe koristili. Istraživanje je pokazalo da je izglednije da će većina biti opisana dimenzijom moći i kao izvor postupanja, a da će manjina biti svrstana u neku društvenu kategoriju, opisana nekim distinktivnim svojstvom i shvaćena kao cilj, a ne kao izvor postupanja (Seyranian, Atuel i Crano, 2008: 24-26). Dimenzije konceptualizacije manjinskih i većinskih skupina do kojih su došli autori u prikazanom istraživanju činile su se prikladnima za istraživanja problematike većinsko-manjinskih odnosa, pa su stoga neke od njih upotrijebljene pri izradi protokola intervjua u ovom istraživanju.

3.3. Društvene predodžbe

Da bi se razumjelo predodžbe koje pripadnici manjinskih skupina i većinskih imaju jedni o drugima, potrebno je objasniti kako nastaju društvene predodžbe. U radu se posebno fokusira na etničke i seksualne manjine u cilju razumijevanja predodžbi koje sugovornici imaju o

odnosima većinskih i manjinskih skupina u hrvatskome društvu. S obzirom na to da je riječ ponajprije o predodžbama o tim manjinama i o većinsko-manjinskim odnosima, u nastavku se donosi selektivni uvid u teorijska objašnjenja oblikovanja društvenih predodžbi te napose u moguću ulogu filma u širenju tih predodžbi.

Koncepcija društvenih predodžbi potječe od Emila Durkheima koji je među prvima pokušao odgovoriti na pitanje mogu li društvene skupine utjecati na ponašanje pojedinaca. Pritom je osmislio pojam kolektivnih predodžbi kao jednu od temeljnih društvenih činjenica koja omogućuje razumijevanje svijeta u kojem živimo. Prema Durkheimovu shvaćanju kolektivne predodžbe su „vjerovanja, ideje, simboli i očekivanja koji oblikuju opće i trajne načine mišljenja i doživljavanja unutar nekog društva ili društvene skupine i koja su njihovo zajedničko kolektivno vlasništvo“ (Scott, 2006: 33). Scott (2006) podsjeća da je Durkheim smatrao da kolektivne predodžbe obuhvaćaju kolektivnu svijest koja je iznad pojedinaca – postoji prije i poslije njih, a stječu se kroz proces socijalizacije i prenose putem komunikacije između pripadnika društva. Zahvaljujući toj interakciji kolektivne predodžbe se tijekom vremena i mijenjaju (Scott, 2006: 33-34). Scott (2006) nadalje ističe da unatoč tome što govori o promjenjivosti kolektivnih predodžbi i smatra da one ne bi bile moguće bez individualnoga uma, Durkheim njih ponajprije vidi kao društvene po njihovu porijeklu i obilježjima.

Upravo zbog takvog Durkheimovog razumijevanja kolektivnih predodžbi, polazeći od njegove koncepcije, Serge Moscovici navodi argumente za zamjenu kolektivnih društvenih predodžbama i nudi socijalnopsihološko razumijevanje toga fenomena. Korištenjem pridjeva „društvene“ Moscovici želi naglasiti pluralnost predodžbi i njihovu raznolikost unutar skupine i razliku od Durkheimova shvaćanja predodžbi kojem pripisuje statičnost (Moscovici, 1988: 219). Za razliku od Durkheima koji je vjerovao da svaki član društva bez vlastite intervencije preuzima i uči već postojeće predodžbe, Moscovici želi staviti naglasak na originalnost i različitost te prebaciti fokus na komunikaciju kao posrednika u stvaranju predodžbi. One omogućuju da individualno postaje društveno. Time želi naglasiti da se društveni svijet konstantno oblikuje i da nije otprije utemeljen. Prema klasičnom shvaćanju predodžbi, one su definirane svojom opozicijom individualnim predodžbama, a za društvene predodžbe to je irelevantno (Moscovici, 1988: 219-220). Moscovici uvodi pojam društvenih predodžbi koje objašnjava kao veze slika i koncepata koji su u međusobnoj interakciji, a čiji sadržaji kontinuirano traju. Društvene

predodžbe označavaju sadržaje svakodnevnog razmišljanja i ideje koje usklađuju religijska vjerovanja, političke ideje i veze koje pojedinci međusobno stvaraju. One imaju sposobnost stvaranja informacija i funkciju zbližavanja pojedinaca s onim što je različito ili drugačije (Moscovici, 1988: 214).

Ukratko, Rateau i suradnici smatraju da se društvene predodžbe može definirati „kao 'sustave mišljenja, znanja i uvjerenja' karakteristične za neku kulturu, društvenu kategoriju ili skupinu koji se odnose na pojave u društvenoj okolini“ (Rateau i dr., 2012: 478). Oni društvene predodžbe shvaćaju kao set kognitivnih elemenata o društvenim pojavama i navode četiri temeljna obilježja toga seta. Prvo obilježje zovu *organizacijom* što znači da su elementi koji tvore društvenu predodžbu strukturirani u međusobnoj interakciji. Kao sljedeće obilježje predodžbi navode da su one *zajedničke* pripadnicima određene društvene skupine, a da ta zajedničkost ovisi o homogenosti skupine. Treće obilježje, smatraju, odnosi se na način stvaranja predodžbi i kažu da se one *kolektivno proizvode* putem opsežnog procesa komunikacije. Posljednje, četvrto obilježje odnosi se na svrhu predodžbi, a to je njihova *društvena korisnost* stoga što omogućuju razumijevanje i interpretaciju društvene okoline (Rateau i dr. 2012: 478-479).

Markova definira društvene predodžbe kao mreže koncepata i slika koji su međusobno povezani na različite načine. Bitno je istaknuti da su društvene predodžbe heterogene i dinamične. Pripadnici društva ih istovremeno koriste i stvaraju, a nastaju iz potrebe da se nešto nepoznato i strano pretvori u nešto blisko. Jedna od temeljnih karakteristika društvenih predodžbi je da podrazumijevaju kontinuiranu preobrazbu znanja iz jednog oblika u drugi (Markova, 2017: 362-363).

3.3.1. Stvaranje predodžbi o različitosti

Kako je već istaknuto, jedan od kriterija razlikovanja većinskih i manjinskih skupina je moć koju određena skupina posjeduje odnosno ne posjeduje. Ta se moć manifestira između ostalog kroz stvaranje predodžbi, na primjer na način da se skupine koje imaju pristup kreiranju medijskog, pravnog, obrazovnog ili kakvog drugog sadržaja, mogu po kriteriju posjedovanja moći klasificirati kao većinske, dok se, s druge strane, skupine čiji su članovi konzumenti istih sadržaja mogu smatrati manjinskima.

Stuart Hall (1997: 259-262) naglašava produktivnost kao karakteristiku simbolične moći jer je ona zaslužna za proizvodnju novih diskursa, oblika i objekata znanja, praksa i institucija (npr. moć ritualnog isključivanja), što je značajno za problematiku ovoga rada. Osim toga, autor ističe moć predodžbi da označuju, pripisuju i klasificiraju.

3.3.2. Uloga filma u stvaranju i širenju društvenih predodžbi

S obzirom na raširenost vizualnih medija kao sredstva komunikacije u suvremenom društvu, oni mogu biti sagledani kao izvor novih diskursa i oblika znanja; prema tome, potencijalno imaju veliku ulogu u stvaranju predodžbi između ostalog i o manjinskim skupinama društva.

Komunikacija je vrlo bitan čimbenik društvenih predodžbi. One proizlaze iz komunikacije, zatim stvaraju i utječu na daljnju komunikaciju. Već je Moscovici (1988) naglasio važnost masovnih medija u širenju predodžbi, a kasnijim istraživanjima zaključeno je da se uloga masovnih medija može doživjeti kao vanjska memorija kolektivnog znanja. Televizija je odigrala veliku ulogu u načinu širenja informacija u društvu, a ta je promjena imala posljedice na gotovo sve aspekte društvenih predodžbi. Svaki medij povećava mogućnosti komunikacije no zahvaljujući dostupnosti raznolikoj publici i brzini prenošenja u TV komunikaciji, televizija je uvelike doprinijela širenju ideja (Sommer, 1998: 187-195).

Teorija društvenih predodžbi povezuje društvo i pojedinca, medije i publiku te objašnjava kako se ideje razmjenjuju i transformiraju u zdravorazumsko razumijevanje ideja koje se prenose preko medija (Moscovici, 1988). Höijer polazeći od Moscovicija (2011) u svom tekstu govori o dvije vrste komunikacijskih mehanizama u stvaranju društvenih predodžbi, o tzv. usidravanju (učvršćivanju) i objektivizaciji (opredmećivanju). Pod pojmom usidravanja ili učvršćivanja podrazumijeva se proces kojim se, tijekom komunikacije, društvene predodžbe konstantno iznova vežu za druge društvene predodžbe. To je oblik kulturne asimilacije kojim se nove društvene predodžbe ukomponiraju u one koje postoje otprije i na taj način nepoznate ideje postupno postaju dobro poznate i postaju dijelom zdravorazumskog mišljenja u društvu (Hall prema Höijer, 2011). Sidrenje podrazumijeva da se nove ideje i fenomeni povezuju s opće poznatim idejama ili kontekstom. Hallov koncept blizak je društvenim predodžbama jer mehanizam koji on opisuje zapravo se može protumačiti kao sidrenje odnosno pripisivanje nečeg

novog nečemu otprije poznatom (Höijer, 2011: 6-8). Koncept sidrenja dotiče se problema stvaranja predodžbi o manjinskim skupinama ponajviše unutar povijesne dimenzije analize etničkih skupina i odnosa.

Objektivizacija ili opredmećivanje pak čini nešto nepoznato poznatim tako što preoblikuje to u nešto konkretno što se može percipirati i doživjeti osjetilima. To je materijalizacija apstraktnih ideja – ideje se predstavljaju kao konkretni fenomeni koji postoje u svijetu. To je proces koji se odvija automatski svaki put kad se susretnemo s nečim nepoznatim (Moscovici, 2000, prema Höijer, 2011: 12-13). Odvija se i u medijima kada se znanstveni koncepti transformiraju u slike koje postanu dio fenomena umjesto originalne ideje (primjerice kad se koncept klimatskih promjena u medijima predstavlja snimkama poplava).

U kolikoj mjeri je film zaista povezan sa stvarnošću, teško je dati konkretan odgovor. S obzirom na različita poimanja same stvarnosti, različiti teoretičari imaju različite stavove o povezanosti filma i stvarnosti (Colman, 2009: 5-7). Zanimljiva je tvrdnja Antonina Artauda koju navodi Powell (2009: 65), da je filmska umjetnost puno prikladnija za stimulaciju misli nego bilo koji drugi oblik umjetnosti zbog „neke vrste fizičke intoksikacije“ koju proizvodi izmjena filmskih slika prenoseći predodžbe iz vanjskoga svijeta ravno do mozga. Ekran i um se tako, prema Artaudu, stapaju u jedno.

S obzirom na ranije izneseno o društvenim predodžbama i načinima na koje se umnažaju i cirkuliraju, te na odnos između društvenih predodžbi i većinsko-manjinske problematike, istraživanje je provedeno tako što su predodžbe o većinsko-manjinskim odnosima ispitivane i na primjeru filma „Ustav Republike Hrvatske“ (2016) čija se tematika odnosi upravo na većinsko-manjinske odnose kao na aktualna društvena pitanja u Hrvatskoj.

4. Odnosi između većinskih i manjinskih skupina u hrvatskome društvu

U poglavljima koji slijede objašnjen je društveno-povijesni kontekst kako bi se postiglo bolje razumijevanje većinsko-manjinskih odnosa u suvremenom hrvatskom društvu. Na temelju podataka iz izabranih izvještaja i nekih istraživanja skicira se položaj etničkih manjina, posebno srpske manjine i položaj homoseksualnih manjina.

4.1. Položaj etničkih manjina u Hrvatskoj

Da bi se razumjelo odnose između etničke većine i etničkih manjina te odnose heteroseksualne većine i homoseksualne manjine u hrvatskome društvu čini se prikladnim steći barem osnovni uvid u prevladavajuće vrijednosne orijentacije stanovništva. Duško Sekulić iznosi longitudinalne podatke istraživanja vrijednosti u hrvatskome društvu koji obuhvaćaju razdoblje velikih promjena, kraj socijalističkog razdoblja, raspad socijalističkog te uspostavu i razvitak novoga poretka do 2010. godine. Sekulić kaže da prijelaz prema kapitalizmu i demokraciji u hrvatskom društvu obilježavaju i modernizacija i retradicionalizacija. Retradicionalizacija se očituje, kaže Sekulić (2012: 270) u dimenzijama vezanim „za politički identitet poput nacionalizma i religioznosti“, a paralelno s njom odvija se i modernizacija „u društvenim sferama koje su udaljenije od političke kao što je primjerice sfera rodnoga konzervativizma“. Stanje vrijednosnog sustava na kraju Sekulićeva longitudinalnog istraživanja karakteriziraju porast nacionalnog ekskluzivizma², religioznosti³, autoritarizma, a opadanje potpore liberalizmu (Sekulić, 2012: 271).

Izvještaj o zastupljenosti i indikatorima diskriminacijskih i ksenofobičnih stavova u Republici Hrvatskoj iz 2013. pokazao je da preko 40% ispitanika izražava negativne stavove prema Romima, a više od 30% prema Srbima, iz čega se može zaključiti da je diskriminacija u velikoj mjeri prisutna. Ipak, građani Hrvatske u prosjeku ne podržavaju diskriminaciju, nemaju izražene ksenofobične stavove i podržavaju multikulturalizam kao pristup i politiku prema kulturnoj različitosti. Prema rezultatima izvještaja većina građana ne iskazuje ksenofobične stavove ni prema jednoj ispitivanoj manjinskoj skupini. U deklarativnom smislu, građani izražavaju podršku nediskriminaciji ali, smatraju autori izvještaja, problematično je to što su puno manje uvjereni u važnost nediskriminacije u svakodnevnom životu (Maslić-Seršić i Vukelić, 2013: 11-17).

Prema Izvješću o stavovima i percepciji domaće javnosti o nacionalnim manjinama, izbjeglicama i migrantima, ispitanici prepoznaju dominantnu zastupljenost negativnih predodžbi

² Nacionalni ekskluzivizam Sekulić (2012) određuje kao shvaćanje prema kojem narodi trebaju biti odvojeni jer su kontakti kontraproduktivni.

³ S obzirom na temu i rezultate istraživanja, nacionalni ekskluzivizam i religioznost izdvajaju se kao najrelevantnije vrijednosti te će se zbog toga njima i detaljnije baviti.

u javnosti prema dvjema nacionalnim manjinama: Srbima i Romima. Ovi rezultati smisleno nadopunjuju razumijevanje problematike u svjetlu teorijskih spoznaja o društvenim predodžbama te rezultata prethodno spomenutog izvještaja. Prema izvješću, percepcija Srba u suvremenom hrvatskome društvu proizlazi iz vrlo pojednostavljene slike Srba u Domovinskom ratu. Uviđa se izričito negativna percepcija srpske nacionalne manjine, pogotovo u usporedbi s percepcijom starih manjina. Sugovornici koji su sudjelovali u istraživanju koje izvještaj opisuje, ulogu Srba u ratu doživljavaju kao svjesnu oružanu pobunu. U nekim slučajevima ipak vjeruju u nevinost određenih pripadnika srpske populacije ali ih etiketiraju kao skupinu izmanipuliranu od strane srpskih elita. Kod ispitanika koji nemaju neposredni kontakt sa srpskom manjinom ili žive u sredinama koje nemaju značajan broj srpske populacije češće je vjerovanje da manjine u društvu imaju privilegiran položaj nego kod ispitanika koji imaju. Ispitanici iz područja koja su u ratu direktno nastradala vjeruju da određene nacionalne manjine ne prihvaćaju Hrvatsku kao svoju državu i da bi te manjine trebale pokazati veću razinu poštovanja prema Domovinskom ratu i hrvatskoj kulturi (Baričević i Koska, 2017: 57-63). Ipak hrvatska većina prepoznaje srpsku nacionalnu manjinu kao zajednicu koja posjeduje ljudske i intelektualne resurse te koju od potpune integracije u društvu dijeli prolazak vremena i prevladavanje ratnih posljedica (Baričević i Koska, 2017: 60-65).

Ovi izvještaji, kao samo neki od primjera koji svjedoče o položaju etničkih manjina u hrvatskome društvu, ukazuju na značajnu zastupljenost negativnih stavova prema srpskoj nacionalnoj manjini.

4.2. *Položaj seksualnih manjina u Hrvatskoj*

U formalnom smislu, suvremena situacija u hrvatskom društvu povoljna je za seksualne manjine zahvaljujući tome što su pred zakonom izjednačeni s heteroseksualnom većinom, a na snazi je i zakon⁴ koji regulira prava seksualnih manjina. Dok članak 62. *Ustava Republike Hrvatske* definira brak kao životnu zajednicu žene i muškarca, istospolni parovi u Hrvatskoj mogu sklopiti životno partnerstvo koje *Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola* definira kao zajednicu obiteljskog života dviju istospolnih osoba sklopljenu pred nadležnim tijelom. U Hrvatskoj od 2020. godine omogućeno je istospolnim parovima pravo na udomljavanje djece.

⁴ *Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola*

Dominantna religija u hrvatskome društvu, katolicizam, službeno propagira toleranciju prema seksualnim manjinama i ne osuđuje ih. U području zdravstva i mentalnog zdravlja homoseksualnost se percipira kao normalna varijanta seksualne orijentacije (Kamenov, Jelić i Huić, 2016: 32-35).

Stav javnosti o homoseksualnoj manjini u Hrvatskoj nije ekstremno negativan, no prelaskom s formalne na svakodnevnu razinu te razinu javnog diskursa, situacija može biti problematična (Kamenov, Jelić i Huić, 2016: 32-35). Kamenov, Jelić i Huić (2016: 32-35) su proučavanjem različitih istraživanja o stavovima hrvatskog društva prema seksualnim manjinama zaključili da se stavovi kreću od umjereno negativnog do umjereno pozitivnog. Rezultati istraživanja o predrasudama prema seksualnim manjinama u Hrvatskoj pokazala su da su one poprilično zastupljene. Prema rezultatima tih istraživanja, većina smatra da homoseksualna manjina previše zahtijeva od društva, da već zauzimaju adekvatan položaj u društvu i da im ne treba osigurati dodatna prava te da vlastitu asimilaciju same sprječavaju nepotrebno ističući svoju seksualnu preferenciju (Kamenov, Jelić i Huić, 2016: 32-35).

Iako zakon štiti seksualne manjine, u mnogim se društvenim sferama ipak javlja problem diskriminacije. Nasilje i uznemiravanje seksualnih manjina učestala je pojava, a homoseksualni nisu izjednačeni u svim pravima s heteroseksualnim parovima. Seksualne manjine nerijetko se suočavaju s isključivanjem iz radno-tržišnog sustava, što se posebno manifestira kroz diskriminaciju pri samom zapošljavanju i na radnom mjestu, zbog čega mnogi pripadnici seksualnih manjina imaju potrebu tajiti svoju spolnu orijentaciju ili rodni identitet kako bi se zaštitili (Vučković Juroš, 2015: 213).

Prema Kamenov, Jelić i Huić (2016) Crkva osuđuje i ne dopušta uživanje u seksualnim odnosima, a pripadnici seksualnih manjina pokazuju nepovjerenje prema stručnjacima, susreću se sa nasiljem i diskriminacijom. Podatci Europske agencije za ljudska prava koje iznose Kamenov, Jelić i Huić, pokazali su da je 2012. godine 60% pripadnika seksualnih manjina iskusilo neki oblik diskriminacije ili stigmatizacije na temelju svoje seksualne orijentacije. Iako su prava seksualnih manjina zakonski regulirana i postoji veći broj udruga koje se zalažu za njihova prava, seksualne manjine još uvijek imaju nepovoljan položaj u društvu te su nerijetko žrtve diskriminacije na osnovi seksualne orijentacije, što je bilo vidljivo i tijekom javne rasprave

povodom referenduma o ustavnoj definiciji braka koji je održan 1. prosinca 2013. (Kamenov, Jelić i Huić, 2016: 32-35).

U katoličkom časopisu *Počeci* (2004) objavljen je esej u kojemu se homoseksualnost opisuje s katoličkoga gledišta. Autorica eseja definira homoseksualnost kao erotsku i afektivnu privlačnost odrasle osobe prema osobama istog spola, koje može ili ne mora uključivati i seksualne odnose. S obzirom na stavove crkvenog učenja, ističe se da je homoseksualnost za katolika bez sumnje „zlo jer čovjeku zatvara vrata normalnog bračnog života i opterećuje ga kao mogući poticaj na grijeh“. Konkretno homoseksualno ponašanje percipira se kao grijeh jer se smatra kako ono podrazumijeva „poremećen odnos s Bogom i ljudima“ (Lemo, 2004: 95). Homoseksualno usmjerenje, prema ovom gledištu, tumači se kao abnormalno, a kao dokaz tome ističe se ljudska anatomija i psihologija „koje su oblikovane u svrhu razmnožavanja te je sukladno s time prirodni objekt seksualnosti suprotan spol“ (Lemo, 2004: 97). Za argumentiranje stajališta kojim se homoseksualnost percipira kao bolest, ističe se činjenica da u homoseksualci češće boluju od zaraznog hepatitisa, raka jetre i debelog crijeva, probavnih teškoća, smetnji u imunološkom sustavu i depresije u odnosu na heteroseksualce. Nadalje, autorica govori kako su homoseksualci trostruko češće pedofilni od heteroseksualca te iskazuje zabrinutost za to hoće li normaliziranje homoseksualnosti doprinijeti i normaliziranju pedofilije. Kao dokaz za izlječivost homoseksualnosti, autorica navodi činjenicu da postoje pojedinci koji su u prošlosti bili homoseksualci, a kasnije su stupili u brak i osjećali se heteroseksualno. „Ako se homoseksualna sklonost više ne da promijeniti, to znači da je ta osoba pozvana na čistoću u čitavom svome životu“ (Lemo, 2004: 100). Prema ovom eseju, Crkva je stava da brak može postojati samo između dviju osoba suprotnog spola koje teže zajedništvu i prokreaciji, a u istospolnoj zajednici isključeni su ti braka. Autorica govori kako bi omogućavanje prava na usvajanje djece homoseksualnim parovima bilo nasilje nad djecom jer bi ih se uključilo u okruženje kojem nedostaju aspekti bitni za normalan razvoj (Lemo, 2004: 91- 100).

Baloban i Črpić (2000) u svome radu raspravljaju o ljudskoj spolnosti i odnosu prema seksualnom ponašanju. Navode kako oko 70% populacije odbacuje homoseksualnost kao praksu za što smatraju da je u skladu s tradicionalnim moralnim vrijednostima koje prevladavaju u hrvatskome društvu. Ističu kako odobravanje homoseksualnosti raste kod mlađih naraštaja i kod ljudi s većom razinom obrazovanja. Rezultati njihovog istraživanja pokazali su da sudionici

istraživanja homoseksualno ponašanje većinom smatraju devijantnim, ali da pokazuju veću razinu tolerancije prema osobama koji ga prakticiraju.

Štulhofer i Francetić (1996) pak svojim su istraživanjem došli do zaključka da se očekivanja od drugih formiraju na temelju informacije o njihovoj seksualnoj preferenciji te da se može očekivati da će homoseksualna osoba u hrvatskome društvu morati češće dokazivati svoje profesionalne kompetencije te da će društvo postavljati više prepreka postignuću te osobe.

5. Predodžbe o odnosima između većinskih i manjinskih skupina u hrvatskome filmu

Jedan od komunikacijskih medija koji može utjecati na oblikovanje društvenih predodžbi, a ujedno i jedan od socijalizacijskih čimbenika koji reflektira društveni okoliš i vrijednosti jest film. U ovome radu usredotočit će se na film kao moguće sredstvo prenošenja i oblikovanja društvenih predodžbi i to predodžbi o etničkim i seksualnim manjinama i njihovim odnosima s pripadnicima većinskih skupina.

Istražujući hrvatski film u postjugoslavenskome razdoblju, Jurica Pavičić (2011) je utvrdio da je on tijekom ratnih 1990-ih bio pod snažnim utjecajem ideologiziranog društvenog okruženja i političke klime kojom je dominirao HDZ, politička stranka u kojoj su izraženi nacionalizam autoritarnost (Pavičić, 2011: 36). „Tijekom čitavih devedesetih i znatnog dijela iduće dekade, kinematografija je izravno administrirana iz ministarstva kulture, koje provodi natječaje, financira filmove i izravno nadzire nacionalni festival u Puli“ (Pavičić, 2011: 36). U tom razdoblju međunarodna vidljivost hrvatskog filma bila je slaba, a hrvatska kinematografija nije ni kod domaće publike i kritike uživala povoljan imidž (Pavičić, 2011: 38). Nakon što je uslijedila promjena vlasti 2000.godine, kinematografija, smatra Pavičić, više nije bila izložena okruženju visoke ideologiziranosti niti prijatnji od cenzure te navodi da je osnovan Hrvatski audiovizualni centar koji je svojim djelovanjem pridonio smanjivanju utjecaja države na film i povećavanju kapitala i utjecaja medija. Na taj je način, prema njegovu mišljenju, Hrvatska tijekom samo jednog desetljeća napravila zaokret „od najrigidnije etatički upravljane kinematografije u regiji do najliberalnijeg zakonodavstva na istom prostoru“ (Pavičić, 2011: 37). Kao rezultat tog zaokreta, uočava se između ostaloga trend porasta otvaranja društvenih pitanja, povećala se inozemna vidljivost no i dalje je izražena izrazita nezainteresiranost domaće publike

za hrvatski film (Pavičić, 2011: 40-43). Među filmove koji su dio toga trenda, mogao bi se ubrojiti film „Ustav Republike Hrvatske“ čije je prikazivanje većinsko-manjinskih odnosa u hrvatskome društvu upotrijebljeno prilikom empirijskoga istraživanja koje se prikazuje u ovome radu.

5.1. Film Ustav Republike Hrvatske

S obzirom da predmet istraživanja rada čine predodžbe o odnosima većina i manjina u hrvatskome društvu i film kao mogući posrednik u prenošenju tih predodžbi, „Ustav Republike Hrvatske“ 2016. godine⁵ upotrijebljen je kao primjer zato jer prikazuje odnose hrvatske većine i srpske nacionalne manjine te heteroseksualne većine i seksualnih manjina u hrvatskome društvu. Film je u Zagrebu i Beogradu prikazivan punih pet mjeseci, a u prvom tjednu kinodistribucije film je u hrvatskim kinima pogledalo 16 tisuća ljudi. 2016. godine bio je drugi najgledaniji film u hrvatskim kinima s oko 32 020 gledatelja. Film je nekoliko puta bio prikazivan i na HRT-u te se može pretpostaviti da je ukupan broj njegovih gledatelja veći..

Film „Ustav Republike Hrvatske“ tematizira međusobnu nepovjerljivost četiriju susjeda s različitim etničkim i vjerskim identitetima, seksualnim preferencijama i političkim svjetonazorima. Jedan od glavnih problema kojim se film bavi su predrasude koje oni, kao pripadnici različitih skupina, imaju jedni prema drugima, a koje ujedno zrcale i duboko ukorijenjene predrasude u hrvatskom društvu. Prema redateljevim riječima, film je nadahnut hrvatskim društvenim prilikama. Preko prikaza susjedskih odnosa u zgradi u središtu Zagreba, film oslikava različite aspekte suvremenog hrvatskog društva, posebno građanskog života u Zagrebu. Likove karakterizira izražena kontradiktornost koja igra veliku ulogu u cijelom filmu, a čime se pokušalo naglasiti paradoks Ustava, posebno 3. članka.⁶ Film obiluje scenama koje, s obzirom da su inspirirane svakodnevnicom, daju naslutiti prirodu većinsko-manjinskih odnosa u hrvatskom društvu. U filmu se mogu uočiti različite reakcije na kulturnu različitost od nacionalizma i homofobije preko različitih stereotipa i predrasuda do reakcija poput diskriminacije, agresivnosti i netrpeljivosti prema pripadnicima različitih društvenih skupina,

⁵ „Ustav Republike Hrvatske“ dugometražni je igrani film iz 2016. godine redatelja Rajka Grlića. Redatelj je zajedno s Antom Tomićem ujedno i scenarist, a producent je Ivan Maloča.

⁶ „Sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, socijalna Pravda, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav najviše su vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava.“

ponajprije manjinskih skupina. Posebno su upečatljive scene u kojima se očituju predrasude glavnog lika (Vjekoslava) prema Srbima, koje su velikim dijelom potekle od njegova oca, a nisu umanjene činjenicom da riječ o profesoru povijesti pa se time ukazuje na važnost uloge primarne socijalizacije u stvaranju predodžbi.

U radnji filma i karakterizaciji likova mogu se identificirati neki procesi koji se mogu povezati sa stvaranjem društvenih predodžbi poput usidranja i objektivizacije (usp. Höijer, 2011), a zanimljivo bi bilo utvrditi koliko film u stvarnome životu pridonosi stvaranju i širenju društvenih predodžbi. Film predstavlja, koliko je to moguće s obzirom na ograničenja samog medija, barem jedan mali isječak hrvatskog društva i može dati uvid koji više-manje odgovara društvenoj stvarnosti. Istraživanje o većinsko-manjinskim odnosima na primjeru filma omogućilo je i lakši pristup sugovornicima.

6. Istraživačka pitanja

Dva su glavna pitanja na koja se nastojalo odgovori istraživanjem.

Prvo se odnosilo na predodžbe sugovornika o odnosima između većinskih i manjinskih skupina u hrvatskome društvu te na njihove predodžbe o pojedinim skupinama i njihovu položaju u društvu. Željelo se saznati što sugovornici misle:

1. o etničkim odnosima između većinskoga (hrvatskog) i manjinskoga (ponajprije) srpskog stanovništva u Hrvatskoj i položaju etničkih manjina u Hrvatskoj
2. o odnosu heteroseksualne većine i homoseksualne manjine te položaju homoseksualne manjine u Hrvatskoj

Drugim istraživačkim pitanjem nastojalo se identificirati moguću ulogu filma kao čimbenika pri oblikovanju društvenih predodžbi o odnosima između većinskih i manjinskih skupina u hrvatskome društvu. Nastojalo se utvrditi:

1. kako sugovornici procjenjuju ulogu gledanoga filma (Ustav Republike Hrvatske) na oblikovanje njihove slike o većinsko-manjinskim odnosima
2. jesu li sugovornici identificirali probleme većinsko-manjinskih odnosa predstavljene u filmu

3. kako su sugovornici razumjeli probleme većinsko-manjinskih odnosa predstavljene u filmu

7. Metodologija

U ovom poglavlju opisane su i objašnjene metode korištene u istraživanju. Kvalitativne metode istraživanja omogućuju promatranje društvenog života u njegovom prirodnom stanju, a takav pristup može pružiti razumijevanje mnogih društvenih problema (Babbie, 2007: 333). Najveća prednost kvalitativnih metoda leži upravo u tome što omogućuje dubinsko razumijevanje istraživane pojave. Nadalje, kvalitativne metode istraživaču dozvoljavaju određenu dozu fleksibilnosti i prilagodbe pri istraživanju, što je korisno kod istraživanja kompleksnih ili osjetljivih tema, poput teme ovog rada (Babbie, 2007: 346). U svrhu postizanja dubinskog razumijevanja i interpretacije prikupljenih podataka, u ovome istraživanju korištena je kvalitativna metoda.

Istraživanje je provedeno pomoću metode polustrukturiranog intervjua. Kvalitativni intervjui metoda je koja podrazumijeva interakciju između istraživača i sugovornika. Istraživač pristupa intervjuu s općenitim planom istraživanja koji uključuje unaprijed predviđene teme za raspravu, ali nema strogo određen set pitanja (Babbie, 2007: 335-336). Kvalitativni intervjui nalik je razgovoru, a istraživač određuje opći smjer i teme o kojima sugovornik govori. Korištenje polustrukturiranog intervjua nudi različite mogućnosti. Čini se prikladnom metodom za ovo istraživanje jer je istovremeno i dovoljno strukturiran da bi usmjerio sugovornika na specifične teme povezane s istraživanim fenomenom i ostavlja dovoljno prostora za dodavanje novih značenja pojavi koja se istražuje (Galleta, 2013: 24). Polustrukturirani intervjui čini se prikladnim za istraživanje vrlo kompleksnih tema jer omogućuje sugovorniku angažiranost, može se odvijati od jednom ili u nekoliko navrata te omogućava uzajamnost između sugovornika i istraživača (Galleta, 2013: 24). S obzirom da se u ovom radu pokušalo ispitati predodžbe sugovornika o odnosima većinskih i manjinskih skupina u društvu, bilo je bitno sugovornicima omogućiti spontano izražavanje vlastitih mišljenja te opisivanje situacija i osobnih iskustava te je stoga odabrana metoda polustrukturiranog intervjua. Još jedan razlog zašto se ova metoda čini prikladnom za temu koju se u radu istraživalo jest taj što polustrukturirani intervjui omogućava jednostavniju obradu podataka jer su svi sugovornici odgovarali na ista, unaprijed pripremljena

pitanja, istovremeno ostavljajući istraživaču određenu dozu slobode u krojenju potpitanja (Petrić, 2017).

Nakon što je definirana tema i nakon što su postavljena istraživačka pitanja, sastavljen je protokol intervjua (v. prilog 10. 2.), koji je podijeljen u šest cjelina kako bi se dobio što detaljniji uvid u percepciju sugovornika o odnosu većina i manjina u hrvatskome društvu te o prikazu tih odnosa u filmu. U istraživanju je sudjelovalo šest sugovornika⁷, od čega tri muškarca i tri žene. Osnovni kriterij za odabir sugovornika bio je da pripadaju hrvatskoj etničkoj većini i etničkoj (srpskoj) manjini te da među njima budu pripadnici homoseksualne manjine. Troje sugovornika bili su pripadnici hrvatske većine, a troje srpske nacionalne manjine. Dvojica sugovornika, osim što pripadaju manjini u etničkom smislu, pripadaju i seksualnoj manjini. Svi sugovornici su studenti, sve tri sugovornice studentice su prirodnih znanosti, a preostala trojica sugovornika društveno-humanističkih znanosti.

Nakon odabira sugovornika, započet je proces intervjuiranja potpisivanjem službenog pristanka o suglasnosti za sudjelovanje u istraživanju (v. prilog 10.4.). Sugovornici su informirani o temi i svrsi istraživanja (v. prilog 10.3.). Svim je sugovornicima na početku intervjuiranja zajamčena anonimnost, stoga su njihova imena i prezimena zaštićena, a pri iznošenju rezultata se navode pod oznakama kojima su specificirane razlike među njima. Time su zadovoljene etičke pretpostavke istraživanja.

Intervjui su vođeni u razdoblju od 1. lipnja do 1. rujna 2019. godine, a trajali su od 45 minuta do sat vremena. Svi su sugovornici intervjuirani u Osijeku i bili su zamoljeni da pogledaju film Ustav Republike Hrvatske za potrebe intervjua i svi su ga tada vidjeli prvi put. Intervjui su bili snimani, a nakon što su provedeni, transkribirani su. Nakon transkripcije intervjua, uslijedilo je kodiranje. Procesom kodiranja pronađeni su obrasci nužni za interpretaciju dobivenih podataka. Kodiranje se odvijalo u tri faze: deskriptivo, tematsko i analitičko. Deskriptivno kodiranje odnosilo se na sve ono što je bitno znati o svakom pojedinom sugovorniku. Pomoću tematskog kodiranja definirane su teme, a u ovome radu analiziraju se i interpretiraju dobiveni rezultati (Barada, 2018).

⁷ Iako su u istraživanju sudjelovali i sugovornice i sugovornici, u daljnjem tekstu će se za množinu koristiti muški rod sugovornici, osim u slučaju potrebe za rodnim razlikovanjem. Struktura uzoraka prikazana je u prilogu 10.1.

8. Rezultati i rasprava

Prije analize rezultata i njihove interpretacije valja objasniti namjeru svake podskupine pitanja u protokolu intervjuu u svrhu boljeg razumijevanja dobivenih odgovora. Prvom skupinom pitanja cilj je bio dobiti uvid u sociodemografska i sociokulturna obilježja sugovornika, saznati u kojem kontekstu definiraju svoj položaj u društvu (većina/manjina) te dobiti uvid u njihovo zadovoljstvo životom i društvenim prilikama u Hrvatskoj. Druga skupina pitanja poslužila je za dobivanje uvida u percepciju sugovornika o filmu. Pokušalo se doznati njihovo mišljenje o filmu te utvrditi prepoznaju li sugovornici samostalno glavne teme u filmu. Treća skupina pitanja odnosila se na općenito razumijevanje pojmova. Pokušalo se utvrditi što sugovornici podrazumijevaju pod pojmom manjine, a što pod pojmom većine te utvrditi obilježja njihove percepcije većinsko-manjinskih odnosa. Četvrtom skupinom pitanja pokušalo se dobiti sliku o percepciji i položaju etničkih manjina u Hrvatskoj, saznati kako sugovornici percipiraju odnos hrvatske većine prema srpskoj nacionalnoj manjini i obrnuto te, smatraju li je li postoji diskriminacija. Zatim se nastojalo utvrditi koje su detalje odnosa između Srba i Hrvata uočili na filmu i kako ih tumače. Idućom skupinom pitanja pokušalo se utvrditi kako sugovornici percipiraju položaj homoseksualne manjine u hrvatskom društvu, kako percipiraju odnos heteroseksualne većine prema homoseksualnoj manjini, te saznati postoji li razlika u odgovorima sugovornika u uočavanju problema s obzirom na pripadnost manjinskoj skupini. I u ovoj skupini pitanja nastojalo se utvrditi identificiraju li te odnose na filmu i kako ih tumače. Posljednjom skupinom pitanja pokušalo se utvrditi kako sugovornici gledaju na ulogu filma „Ustav Republike Hrvatske“ u oblikovanju njihovih predodžbi o većinsko-manjinskim odnosima te što sugovornici općenito misle o filmu kao posredniku društvene stvarnosti.

8.1. Etnički odnosi većinskog hrvatskog i manjinskog srpskog stanovništva i položaj etničkih manjina u Hrvatskoj

Najprije se želio steći uvid u način na koji sugovornici definiraju pojmove većine i manjine. Svih šest sugovornika definiraju manjine u kontekstu posjedovanja određenog posebnog biljega, razlikovnog obilježja. Kao moguće primjere razlikovnog obilježja navode

jezik, kulturu, tradiciju i nacionalnu pripadnost. Tijekom razgovora o manjinama, polovina sugovornika razlikuje referentne skupine „mi“ i „oni“ čime naglašavaju razlike između svoje i druge skupine i potvrđuju rezultate istraživanja Seyranian, Atuel i Cranoa (2008) koje navodi distinktivnost kao jednu od najčešće korištenih dimenzija pri definiranju manjinske skupine. I brojnost pripadnika manjinske skupine pokazuje se kao deskriptor.

Manjinske skupine u društvu su skupine ljudi koje se razlikuju po nekom obilježju koje društvo smatra u bilo kakvom smislu relevantnim. To obilježje im se razlikuje od iste kategorije obilježja koje ima većinsko stanovništvo. Ta skupina ljudi ne mora biti zajednica nego baš skupina ljudi, ono, to obilježje može bit na primjer različita seksualna orijentacija od one kakva je prihvaćena... (S1Sho)

Jednostavno osobe kojih ima manje, koje se ističu, bilo to po boji kože, po nacionalnosti, po vjeri. To je za mene manjinska skupina. Kojih nema puno i koji jednostavno upadaju u oko. Takve osobe. (S4Hhe)

Uz distinktivnost, za definiranje manjinske skupine sugovornici su najčešće koristili dimenzije moći i cilja postupanja.

Manjinske skupine su bilokakve skupine koje po nekoj osnovi odstupaju od neke norme, od nekog očekivanog obilježja koji dijeli većina stanovništva nekog društva. Često to odstupanje podrazumijeva i lošiji položaj u društvu, diskriminaciju, nepravdu. (S6Sho)

[Diskriminacija] *Postoji prema svim manjinama koje hrvatsko društvo prepoznaje kao manjine. Baš zato što se nad njima vrši diskriminacija, upravo to i je razlog zašto ih prepoznaje kao manjine. Na ljudima plavih očiju se ne vrši diskriminacija, iako oni jesu tehnički u manjini. Da bi manjina uopće bila prepoznata kao manjina, naravno da se mora vršit diskriminacija. Prema tome sve manjinske skupine su po definiciji diskriminirane. (S1Sho)*

Iz navedenih odgovora uočljivo je da sugovornici pri definiranju manjina koriste kriterij brojnosti i moći (spominju diskriminaciju koja podrazumijeva manjak društvene moći), što su ujedno i osnovni kriteriji prema kojima sociološka teorija razlikuje manjinske od većinskih skupina. Mogući osjećaj ugroženosti ili prikraćenosti kod pripadnika manjinskih skupina što u

teorijskome smislu određuje manjinsku skupinu, jasno se očituje u predodžbama sugovornika, pripadnika etničke i homoseksualne manjine, koji diskriminaciju poimaju kao normalnu sudbinu manjinskih skupina.

Svi sugovornici smatraju da manjine karakterizira nepovoljni društveni položaj osim jednog koji ne vjeruje da manjine imaju lošiji položaj od većine, a treba napomenuti da je riječ o pripadniku većinskih skupina u ovom istraživanju.

Mislim da manjine generalno imaju malo nepovoljniji položaj van svoje države na primjer, jednostavno su nadglasani i nadjačani od strane većine. Ali opet manjine imaju svoja prava koja se moraju osigurati tako da ne bi bile značajno neuvažene ili ne znam... (S5She).

Pa, ne mislim da su one podređene ako to pitaš, mislim da su ravnopravne svim drugima građanima Republike Hrvatske. (S3Hhe)

Većina sugovornika percipira odnos hrvatske većine i srpske nacionalne manjine kao loš, a svi osim jednog, smatraju da diskriminacija prema srpskoj nacionalnoj manjini postoji u nekom obliku. Uzrok lošem odnosu dio sugovornika vidi u nagomilanim frustracijama, a dio u samoj društvenoj strukturi. Dio sugovornika spominje Domovinski rat kao uzrok lošim odnosima između hrvatske većine i srpske nacionalne manjine.

Baš mislim da ima loš. Oni su kao neke pridošlice tu, ne znam. Mislim da se tako svatko osjeća, u koju god državu došao. Ali pogotovo zbog Domovinskog rata, mislim da je baš drugačije. A ovako zakonski, mislim da srpska nacionalna manjina ima ono... dosta prava. Poštuju se, to da. Samo u društvu mislim da nisu nešto prihvaćeni. (...) U principu mislim da je to sve skupa loše. Njihov odnos prema nama i naš prema njima. Možda ima izuzetaka ali opet... Mislim ima, ima. Ali ovako općenito kad gledam, mislim da to nikad neće bit ono... Da se to nikad neće zaboravit, da će uvijek bit neka mržnja i to je to. (...) Mislim da je glavni problem taj rat. Eto. To je baš glavno, ono. (S4Hhe)

Svi uporno ne mogu preći preko ratnih devedesetih, što je u redu ali ne može se kriviti pojedinca za grijeh cijele nacije, ne može se tako generalizirat. (S2Hhe)

Prema Sekuliću (2012: 271), raspadom socijalističke Jugoslavije na nacionalne države pojačala se nacionalna identifikacija koju je u hrvatskome društvu moguće povezati s jačanjem negativne percepcije Srba. Osim toga Sekulić (2012) govori i o retradicionalizaciji koja se ponajprije manifestira u pojačanoj religioznosti i nacionalnom ekskluzivizmu. S obzirom da u svojim odgovorima često navode Domovinski rat kao uzrok lošeg odnosa hrvatske većine i srpske nacionalne manjine, može se naslutiti da je pojačana nacionalna identifikacija još uvijek prisutna u hrvatskome društvu, kao i religioznost i nacionalni ekskluzivizam koje igraju veliku ulogu u stvaranju predodžbi prema manjinama. Istraživanje koje su proveli Baričević i Koska (2017) dovelo je do sličnih rezultata, ali i pokazalo da hrvatska većina ipak prepoznaje intelektualne i ljudske resurse koje srpska nacionalna manjina posjeduje i da ju prepoznaju kao zajednicu koja će se s vremenom potpuno integrirati u društvu, kada se prevladaju ratne posljedice.

Većina sugovornika (osim S3Hhe i S1Sho) ističe Srbe i Rome kao manjine koje zauzimaju najnepovoljniji položaj u hrvatskome društvu.

Ali općenito, razmišljam si, ni Hrvati ne vole Rome. Baš zato što su tako... Druge su boje kože, drugačije se ponašaju, tako... (S4Hhe)

Ja na primjer najviše čujem o Romima, mislim da s njima izbija najviše konflikata, nisu baš dobro prihvaćeni ni integrirani u društvu i ljudima je to zanimljivo pa je zato i dosta medijski pokriveno. (S6Sho)

Sugovornici uglavnom smatraju da su odnosi s ostalim manjinama bolji nego odnos sa srpskom nacionalnom manjinom te da u odnosu Hrvata i ostalih nacionalnih manjina ne postoje značajniji problemi. Svi sugovornici primjećuju da se o problemu manjina govori u medijima, a misle da se najviše spominje srpsku i romsku nacionalnu manjinu te iznose različite primjere, navode probleme i primjere diskriminacije za koje su čuli ili osobno primijetili u društvu odnosno doživjeli.

Govori se ali mislim da se tom problemu ne pristupa baš dobro. Najaktualniji su Romi iz Međimurja. Tu je bio konkretan slučaj zlostavljanja životinja, maloljetničke trudnoće, nasilja, bilo je posvuda na internetu, u novinama. Uglavnom, policija njima ne može ništa, oni teroriziraju hrvatsko stanovništvo tamo, oni zbog njih imaju dosta velikih

problema. Oni se kriju iza svoje nacionalne manjine, a to njih ne opravdava za kaznena djela koje su oni napravili, a policija ne može ništa jer nemaju osobne iskaznice, ne možeš nekog privest tko nema jedan jedini dokument, tko ne postoji kao pravna fizička osoba. (...) Mislim da se govori o manjinama, u većini slučajeva, tek kad se nešto negativno dogodi. I to mislim da je problem. Zna se tu i tamo, ali dosta nezamijećeno, napisat neki lijepi članak, u smislu folkloru i tradicije, kad si svi zajedno pokazuju te folklorne skupine i to... (S2Hhe)

Kod citirane sugovornice uočljiv je učinak procesa učvršćivanja o kojem govori Höijer (2011). To je vidljivo kroz nekritičko preuzimanje informacija iz medija i njihovo gomilanje na već postojeće predodžbe koje sudionica otprije ima o određenoj temi odnosno o određenoj manjinskoj skupini. S obzirom da, prema odgovorima sugovornika, romska i srpska manjina često dobivaju medijsku pažnju tijekom koje se spominje njihova etnička pripadnost, može se pretpostaviti da se gomilanjem informacija iz medija učvršćuju otprije postojeće predrasude i jačaju negativne predodžbe prema njima.

Svi sugovornici kao većinu u hrvatskome društvu doživljavaju Hrvate, katolike i heteroseksualce. Većina sugovornika samostalno i bez potpitanja prepoznaje većinsko-manjinske odnose prikazane na filmu. Svi sugovornici znaju da su prava manjina zajamčena Ustavom, no većinom nisu sigurni kako se prava manjina reguliraju u svakodnevici ili smatraju da postoje problemi u njihovoj regulaciji.

Može potražiti pomoć od policije ali sumnjam da bi oni išta učinili. Mislim da je naše pravosuđe jednostavno zakazalo... Kao u teoriji postoje neki zakoni ali ja mislim da to nitko, ovaj... Možda ljudi ili ne znaju dovoljno ili jednostavno ne žele ništa napraviti po tom pitanju, ništa poduzeti. (S4Hhe)

Dvoje sugovornika, pripadnika etničke i heteroseksualne većine, izražavaju stavove koji se mogu protumačiti kao neosjetljivi. Iako je za studente izglednije da će imati manju razinu negativnih predodžbi prema manjinama (usp. Štulhofer i Francetić, 1996), kod sugovornika koji su Hrvati i heteroseksualci uviđa se manjak zainteresiranosti i empatije za probleme manjina te prisutnost negativnih predodžbi.

Govori se pred izbore naravno kada se krađu glasovi odnosno bacaju glasovi ali to je sve PR i socijalna manipulacija. (...) Mislim, najviše se govori o srpskoj nacionalnoj manjini. Pa, govori se zato što oni uporno tvrde kako nisu jednaki Hrvatima što naravno nije istina. Pokušavaju svaki incident znači svrstati pod kategoriju incidenta na nacionalnoj osnovi kako bi izvlačili novac od privatnih tužbi ili samo blatili Republiku Hrvatsku pošto je ne mogu smisliti. (S3Sho)

Sugovornici pripadnici manjinskih skupina pokazali su veću osjetljivost prema položaju etničkih manjina, poglavito vlastitome, od pripadnika većinske etničke skupine dajući manje divergentne odgovore (usp. Seyranian, Atuel i Crano, 2008). Svi oni ujedno smatraju da u hrvatskome društvu postoji diskriminacija prema etničkim manjinama. Pri definiranju pojmova pokazuju bolje razumijevanje manjina kao i većinsko-manjinskih odnosa u Hrvatskoj od sugovornika pripadnika većinske skupine. S obzirom na to da je u teoriji poznato da manjinske skupine u nekim slučajevima same sebe doživljavaju kao različite ili da su im uskraćena prava koja drugi uživaju (Kinloch, 1979), nije neočekivano da pripadnici tih skupina bolje prepoznaju i analiziraju problematiku odnosa između etničke većine i manjine i u stvarnosti i na filmu.

8.2. Odnos heteroseksualne većine i homoseksualne manjine i položaj homoseksualne manjine u Hrvatskoj

Podaci dobiveni analizom iduće skupine pitanja omogućili su uvid u odnos heteroseksualne većine i homoseksualne manjine u Hrvatskoj, predodžbe sugovornika o pojedinim skupinama te njihovom položaju u društvu. Većina sugovornika smatra da homoseksualna manjina zauzima nepovoljan položaj u društvu.

Hmm... Pa, pa nije dobar položaj. Nećemo se lagat. Kad bi se trebao odredit prosjek nekakav,uzet slučajeve iz Slavonije, središnje Hrvatske, Istre, Dalmacija, Dalmatinske zagore i različitih slojeva društva i onda kao usporedit i reć' prosječnu situaciju u hrvatskom društvu je takva i takva... (smijeh). Ovisi. (S1Sho)

Samo jedan sugovornik iznosi suprotno mišljenje.

Homoseksualna manjina u Hrvatskoj ima sva prava samo ne može imati djecu, to im ne dopuštaju, te se ne mogu vjenčavati u katoličkoj crkvi. Ali brak mogu sklopiti kod matičara. (S3Hhe)

Kamenov, Jelić i Huić (2016) su svojim istraživanjem do zaključka da u hrvatskome društvu, većina smatra da homoseksualna manjina već zauzima adekvatan položaj u društvu, da im nije potrebno osiguravati dodatna prava te da vlastitu asimilaciju sprječavaju oni sami, a takav stav može se naslutiti i iz prethodnog citata.

Većina sugovornika u ovome istraživanju, međutim, smatra da je homoseksualna manjina na neki način zakinuta, diskriminirana ili marginalizirana. Svi sugovornici smatraju da seksualna orijentacija utječe na položaj pojedinca u društvu.

Mislim da to još uvijek, kad se govori o tome samo se zgraža. Ne znam zašto je to tak'. (...) Mislim da nije moralno vrijednosna kategorija nego jedan u nizu istovrijednih varijeteta ljudske seksualnosti. (...) Da. Pa recimo tako da... osoba homoseksualne orijentacije ne može bit pripadnik srednjeg građanskog sloja kojeg većina predstavlja kao tobože nekakav ideal u hrvatskom društvu. Znači, zaposleni bračni par koji ima dvoje djece, svoju nekretninu, auto. Ono, idealna hrvatska obitelj. Oni ne mogu pripadat tom sloju zato što jednostavno su po definiciji isključeni, osim ako će zatajit svoju homoseksualnost onda... Inače zbog te svoje homoseksualnosti može se bit i podređen ili se mogu na temelju toga imat prednosti u životi. Na primjer, probitak na estradi jer je to zanimljivo što su ljudi homoseksualne orijentacije, to može nekima bit i od koristi. Uglavnom, sve ovisi kako se okolnosti slože. Mnogo homoseksualnih osoba mislim da se pridruže nekim alternativnijim krugovima u društvu zato što su to mjesta koja prihvaćaju više različitih stvari. (S1Sho)

Ovo, u trećem desetljeću 21. stoljeća govori u prilog nalazima istraživanja Štulhofera i Francetića (1996) koji su krajem 20. stoljeća utvrdili društvenu diskriminaciju osoba homoseksualne orijentacije u hrvatskome društvu.

Na pitanje bi li glasali za predsjednika pripadnika homoseksualne manjine nema jednoznačnog odgovora. Dio sugovornika odgovorio je potvrdno, ali su napomenuli da smatraju

da hrvatska većina ipak ne bi izglasala takvog predsjednika. Dva sugovornika ne bi glasala za predsjednika koji je ujedno i pripadnik homoseksualne manjine.

Ne bih glasala za predsjednika koji je deklarirani homoseksualac. Ne znam što da kažem za svoje razmišljanje. Nemam ništa protiv tih ljudi ali čudno mi je da takva osoba vodi državu. Ne da ja podcjenjujem, može ona biti izuzetno pametna i sve... Možda da je to privatno zapravo, da... Ali da ispunjava sva moja očekivanja od predsjednika, možda bih čak i prihvatila... (S4Hhe)

Svi osim jednog sugovornika smatraju da osim što zauzima nepovoljan položaj u društvu, homoseksualna manjina suočava se i s problemom diskriminacije. Smatraju da postoji snažna diskriminacija te manjine u hrvatskome društvu.

Mislim da je bez sumnje teško biti homoseksualac u Hrvatskoj ali isto tako to je teško i u bilo kojoj drugoj zemlji. Ovisi o sredini valjda koliko su homoseksualci ugroženi, ovisi o krugovima u kojima se kreću, teško je reći. (S5She)

Mislim da oni zapravo doživljavaju najveću razinu diskriminacije od svih manjina općenito. Mislim da je većini ljudi bilo draže da im je sin narkoman nego peder. (S4Hhe)

Ovim odgovorima potvrđuju se rezultati koje opisuje i Vučković Juroš (2015), iako su na institucionalnoj razini manjine zaštićene, seksualne manjine diskriminirane su u mnogim društvenim sferama, suočavaju se sa strahom od nasilja i uznemiravanja koje se nad njima nerijetko i vrši, strahom od isključivanja iz radno-tržišnog odnosa što sve skupa rezultira skrivanjem vlastite spolne orijentacije.

Sugovornici koji su i sami pripadnici seksualne manjine također smatraju da u hrvatskome društvu postoji diskriminacija. Pri opisivanju položaja homoseksualne manjine i njenog odnosa s heteroseksualnom većinom pokazuju bolje razumijevanje, kao što su to činili i sugovornici pripadnici nacionalne manjine.

Ono što je gadno u Hrvatskoj je što ti nitko ne može garantirat da na primjer u Zagrebu nećeš bit pretučen ako se držiš za ruke s dečkom. To nije normalna pojava da se nekog potuče ali da se dogodi, svi će samo slegnut ramenima i reć' „to ste mogli i očekivat“ tak' da očito da da... (S1Sho)

Homoseksualna manjina je uvijek u težem položaju, nebitno gdje. Naspram heteroseksualne većine to jest. U nepovoljnom je položaju u svojoj glavi. A što se tiče društvene situacije, ne mogu generalizirati. Mislim da je svake godine u sve boljem položaju ali kao što sam već rekao to stvarno ovisi o različitim stvarima. O mjestu o kojem govorimo, o dobi stanovništva, o političkim stavovima ljudi... U usporedbi s nekim drugim državama, ne znam, Rusijom, Iranom, Suadijskom Arabijom, Katarom... Hrvatska je odlična. S druge strane naspram Kanade i Švedske, nije u tako dobrom položaju... Ali to je očekivano. (S6Sho)

Gotovo nijedan sugovornik ne podržava *gay pride*, čak ni sugovornici koji su pripadnici homoseksualne manjine.

O gay prideu? Mislim da je to tumor za sve skupa. Zato što je besmisleno i ne vodi k nikakvim rezultatima. (S1Sho)

Zato što je to čista provokacija, traženje pozornosti i bespotrebno bacanje novaca. (S3Hhe)

Nepodržavanje *gay pridea* moglo bi se protumačiti kao potvrda da je, kao što je rekao Sekulić (2012), retradicionalizacija još uvijek u velikoj mjeri prisutna u hrvatskome društvu. Ona se ponajviše manifestira kroz dimenzije vezane za politički identitet kao što su nacionalizam i religioznost, a stav Crkve ne pridonosi liberalizaciji stavova prema seksualnim preferencijama. S obzirom na to nije iznenađujuće da sugovornici, koji se većinom deklariraju kao katolici, iznose takvo mišljenje (usp. Lemo, 2004). Pritom se stavovi dvaju sugovornika, pripadnika i etničke i heteroseksualne većine, mogu protumačiti kao iznimno neosjetljivi prema homoseksualnoj manjini koju doživljavaju kao devijantnu čime potvrđuju rezultate koje su svojim istraživanjem dobili Baloban i Črpić (2000).

Zapravo i homoseksualnost. To je neprihvatljivo. Mislim ja nemam ništa protiv tih ljudi ali jednostavno ne prihvaćam to. To meni nije normalno. (S4Hhe)

8.3. Film kao čimbenik oblikovanja predodžbi o većinsko-manjinskim odnosima u hrvatskome društvu

Odgovori na skupine pitanja koje su se odnosile na dojam o filmu i viđenje filma kao mogućeg posrednika u oblikovanju predodžbi, pokazuju kako sugovornici procjenjuju ulogu filma, posebno filma „Ustav Republike Hrvatske“ na oblikovanje njihove slike o većinsko-manjinskim odnosima.

Svi osim jednog sugovornika (S1Sho) rekli su da ih je film potaknuo na razmišljanje čime su doprinijeli Artaudovoj tezi da je filmska umjetnost vrlo prikladna za stimulaciju misli (Powell, 2009: 65), no većinom sugovornici smatraju da ovaj film ne može imati velik utjecaj na način na koji publika doživljava većinsko-manjinske odnose.

Ma ne, ne može pretjerano pomoći. Ne može se promijeniti ono što je već godinama tako. (S2Hhe)

Ipak, tri sugovornika smatraju da film u nekoj mjeri zaista može utjecati na mišljenje gledatelja.

Pa jako mi je bliska i mislim da su ovakvi filmovi korisni. Korisni su za manjine jer pružaju neki osjećaj... nisi sam, nisi jedini koji proživljava sranja, nisi jedini koji ima probleme, nisi zapravo nikakva manjina jer ima još takvih kao što si ti. A koristan je i za pripadnike većine, pogotovo ove malo zatucanije da ih potakne na razmišljanje i proširi im vidike. Mislim da zapravo može film utjecati na gledatelje, zašto ne? Jedino ako si baš jako tvrdoglav neće te dotaknuti film i neće promijeniti ništa ali gledanje filma nekako spada pod tvoja osobna iskustva... Mislim da gledanje filma može biti jako osobno, intimno... Koliko se ljudi rasplače na film... Tako i ovo, jednostavno te natjera da razmišljaš u smjeru u kojem dosad nisi razmišljao i ako si dovoljno zreo kao osoba, prihvatit ćeš to, nećeš se opirati. (S6Sho)

Ne vjerujem da bi mogao imati neki ogroman utjecaj ali mislim da bi mogao ublažiti neka mišljenja. Zapravo, više ovakvih filma i više konstruktivnih razgovora na ovu temu bi definitivno moglo razbiti neke predrasude, ublažiti to neko nerazumijevanje. (S5She)

S obzirom da mediji povećavaju mogućnost komunikacije pomoću koje se odvijaju procesi usidranja i objektivizacije (usp. Höijer, 2011) i koja je ključna u procesu stvaranja i prenošenja predodžbi, mišljenje sugovornika da film u nekoj mjeri može utjecati na publiku nije iznenađujuće.

Sugovornici su uglavnom samostalno i bez potpitanja identificirali probleme većinsko-manjinskih odnosa predstavljene na filmu.

Ja bih rekao, ovako, možda se dotiče homofobije, nesnošljivosti odnosno netolerancije, diskriminacije, formalne i neformalne. Dotiče se još onda socioekonomskom položaja, onda se dotiče, ma dobro kao tih seksualnih, mislim seksualnih, to što je kao taj lik od dolje transvestit to čak nije ni seksualna manjina, to povlači još neka pitanja. (S1Sho)

Film prikazuje razne fobije, transfobiju, homofobiju, nacionalne netrpeljivost, korupciju, socijalnu nepravdu. (S2Hhe)

Pa mislim da film pokušava prikazati različite manjine u državi i njihov svakodnevni život i probleme na koje nailaze, koji su neizbježni kad se ističeš od hrvatske većine. U ovom slučaju to su homoseksualci, transvestiti, Srbi ali moglo bi se snimiti još dosta ovakvih filmova u Hrvatskoj. (S5She)

Sugovornici su opisivali najupečatljivije scene i primjere koji su na njih ostavili naj snažniji utjecaj. Svi sugovornici prepoznali su predrasude prikazane u filmu. Većina sugovornika smatra da film u nekoj mjeri odgovara stvarnim odnosima u hrvatskom društvu, dok neki ipak smatraju da su likovi i odnosi stereotipizirani ili pretjerani. Sugovornici prepoznaju namjeru autora da ukažu na aktualne društvene probleme.

Za potrebe filma je to sve malo preuveličano ili ne znam kako da se izrazim, malo previše dramatično. Ali definitivno se poklapa sa stvarnošću. (S6Sho)

Većina sugovornika smatra da su stavove o manjinama izgradili tijekom izgradnje vlastitog identiteta, vlastitim iskustvima i promišljanjem.

Na temelju svog razmišljanja, svojih iskustava, čitanja, slušanja, gledanja ali najviše na temelju vlastitog promišljanja. (S6Sho)

Jedna sugovornica, ujedno i ona koja pokazuje najmanju empatiju prema pripadnicima manjinskih skupina, smatra da je svoje stavove o manjinama izgradila na temelju odgoja.

Jednostavno ako si ti u nekoj obitelji, možda ti drugačije razmišljaš ali ovisi sve u kakvoj si ti obitelji odgojen i kako oni gledaju na to. (S4She)

Sugovornici koji su ujedno i pripadnici manjinskih skupina pokazuju bolje razumijevanje odnosa prikazanih na filmu, više su upoznati s problematikom te su pogledali i druge filmove koji se njome bave.

Ima onaj film Brokeback Mountain koji govori, mislim o osamdesetim godinama u Americi, o tome što bi značilo tada otvoreno biti homoseksualac. Tako da je to većini ljudi još uvijek strano, neprirodno i zato me ne čudi što postoji toliko diskriminacije. Ljudi se boje onoga što ne razumiju, ne mogu shvatiti. Pogotovo oni ljudi koji se i sami ne osjećaju prihvaćeno ili sami sebe ne prihvaćaju, normalno da diskriminiraju druge. (S6Sho)

9. Zaključak

Namjera istraživanja bila je pobliže upoznati predodžbe o većinsko-manjinskim odnosima u hrvatskome društvu. U radu se usredotočilo na odnose između hrvatske većine i srpske nacionalne manjine te heteroseksualne većine i homoseksualne manjine u hrvatskom društvu. Pokušalo se utvrditi kakve predodžbe sugovornici imaju o pojedinim skupinama i njihovim odnosima. Nadalje, pokušalo se saznati kao sugovornici shvaćaju odnose prikazane u filmu i igra li on ikakvu ulogu u stvaranju predodžbi o navedenim skupinama i odnosima. U svrhu dolaženja do željenih odgovora provedeno je empirijsko istraživanje čiji su polazište činile teorijske i empirijske spoznaje o nacionalnim i seksualnim manjinama i odnosima s pripadnicima većinskih skupina i o društvenim predodžbama i njihovom stvaranju i širenju.

Kada je riječ o odnosima između hrvatske većine i nacionalnih manjina, rezultati istraživanja pokazali su da sugovornici pri definiranju manjina koriste kriterije distinktivnosti, brojnosti i moći, sličnim kriterijima o kakvima govore Seyranian, Atuel i Cranoa (2008). Sugovornici imaju divergentno mišljenje o pojedinim skupinama i njihovim odnosima no često o

njima imaju negativne predodžbe. Pri definiranju manjina sugovornici spominju problem diskriminacije za kojeg većinom misle da je prisutan u hrvatskome društvu. Većina sugovornika o odnosu hrvatske većine i srpske nacionalne manjine ima predodžbu da je taj odnos loš, pun napetosti i frustracija. Kao uzrok tomu, dio sugovornika vidi Domovinski rat koji povezuje s jačanjem negativnih predodžbi o Srbima. To se dijelom može objasniti rastom nacionalizma koji je pratio raspad bivše Jugoslavije o čemu govori Sekulić (2012). Sugovornici smatraju da će se ti odnosi popraviti s vremenom te da će se Srbi integrirati u društvu kad se prevladaju posljedice rata.

Među sugovornicima, kao i među sudionicima u istraživanju kojega su proveli Baričević i Koska (2017) prevladava predodžba da su najlošiji odnosi hrvatske većine s Romima i sa Srbima, a da u odnosu s ostalim etničkim manjinama ne postoje veći problemi. S obzirom da smatraju da su Srbi i Romi dvije manjine koje se najčešće spominju u medijima, može se zaključiti da oni procesom usidravanja doprinose učvršćivanju otprije postojećih negativnih predodžbi prema manjinama. Kada je riječ o regulaciji prava manjina, sugovornici znaju da su im prava zajamčena Ustavom no nisu sigurni kako se reguliraju u svakodnevici. S obzirom na ove podatke, može se zaključiti da postoje značajni problemi u odnosu hrvatske većine i srpske nacionalne manjine te da se još uvijek osjete posljedice rata. Sugovornici koji su ujedno pripadnici manjinskih skupina (i etničke i homoseksualne manjine) bolje su i preciznije uočavali probleme u društvu i identificirali ih na filmu. To se može protumačiti njihovom položaju u društvu s jedne strane, a nezainteresiranošću pripadnika većinskih skupina s druge.

Kada je riječ o homoseksualnoj manjini, većina sugovornika smatra da je ona na neki način zaklinuta, diskriminirana ili marginalizirana, kao što su zaključili i Vučković Juroš (2015) i Kamenov, Jelić i Huić (2016). Svi sugovornici smatraju da seksualna orijentacija utječe na položaj pojedinca u društvu, odnosno, da dovodi pojedinca u nepovoljniji položaj naspram heteroseksualne većine što govori u prilog nalazima istraživanja Štulhofera i Francetića (1996). Većina sugovornika primjećuje da u odnosu heteroseksualne većine i seksualnih manjina diskriminacija predstavlja značajan problem i da je ona u velikoj mjeri prisutna, pogotovo na svakodnevnoj razini. Sugovornici koji su i sami pripadnici seksualne manjine također smatraju da diskriminacija postoji i predstavlja velik problem te općenito pokazuju bolje razumijevanje i poznavanje problematike od sugovornika pripadnika heteroseksualne većine.

Analiza rezultata o filmu kao čimbeniku širenja društvenih predodžbi dovela je do zaključka da većina sugovornika smatra da film ne može imati velik utjecaj na širu populaciju. Kada bi sugovornici i mislili drugačije, trebalo bi imati na umu da već mala gledanost hrvatskoga filma ima ograničen domet u stvaranju predodžbi o nekoj pojavi. Ipak, sugovornici misle da u nekoj mjeri može utjecati na populaciju jer približuje ono što im je strano i nepoznato te na taj način može pridonijeti oblikovanju predodžbi. Kao primarni čimbenik stvaranja predodžbi sugovornici navode socijalizaciju.

Rezultati istraživanja pridonijeli su u nekoj mjeri spoznajama o predodžbama o većinsko-manjinskim odnosima u hrvatskome društvu i o razlici u predodžbama između pripadnika manjinskih i većinskih skupina. S obzirom na ograničenja istraživanja, a među njima su ponajprije broj sugovornika i primjer samo jednog filma, njegov je doprinos ograničen.

10. Prilozi

10.1. Popis sugovornika

Sugovornik	Datum intervjua	Trajanje intervjua	Pripadnost manjinskoj skupini	Zanimanje	Spol
S1Sho	25.8.2019.	70:53	Etnička, seksualna	Student društveno-humanističke znanosti	Muški
S2Hhe	21.8.2019.	52:34	/	Studentica prirodne znanosti	Ženski
S3Hhe	12.9.2019.	48:30	/	Student društvene znanosti	Muški
S4Hhe	16.9.2019.	42:12	/	Studentica prirodne znanosti	Ženski
S5She	16.9.2019.	61:15	Etnička	Studentica prirodne znanosti	Ženski
S6Sho	27.8.2019.	65:02	Etnička, seksualna	Student društvene i prirodne znanosti	Muški

10.2. Protokol intervjua

SKUPINE/TIPOVI PITANJA	FUNKCIJA/NAMJERA PITANJA
UVODNA PITANJA: Sociokulturna i socioekonomska obilježja sugovornika a) – Recite ukratko nešto o sebi. Kako biste se opisali u kratkim crtama? <i>Koliko imate godina;</i>	1. obilježja sugovornika a) sociodemografska obilježja sugovornika i njihove obitelji (i roditelja ako ne živi s njima) b) samoidentifikacija većinskog/manjinskog položaja ➔ identificirati manjinski/većinski položaj u društvu

Odakle ste (jeste li rođeni u Osijeku...); Gdje živite;

Čime se bavite?

Jeste li student?; Ako da, što studirate?

Ako ne, koliko imate godina završenog obrazovanja → što ste završili, jeste li zaposleni...?

b)

–Kako biste ukratko opisali svoju obitelj? → obrazovanje roditelja, posao – zaposleni/nezaposleni; porijeklo roditelja, njihovo zadovoljstvo poslom, prilikama u društvu, čime su zadovoljni, a čime nisu... Zašto?

c)

*– Jeste li zadovoljni svojim načinom života? Zašto da? Zašto ne?
–Biste li što mijenjali kad biste mogli? Zašto?
–Što mislite o društvenim prilikama u Hrvatskoj? O odlasku iz Hrvatske? Zašto tako mislite?*

Percepcija filma

–Je li vam se svidio film Ustav Republike Hrvatske? Zašto?

Što vam se svidjelo? Zašto?

Što vam se nije svidjelo? Zašto?

– Možete li mi u kratkim crtama opisati radnju filma?

– Koji su vam dijelovi bili najzanimljiviji? Zašto baš ti?

–Koji lik vam se najviše svidio? Zašto?

–Biste li se s nekim od likova mogli poistovjetiti? Zašto da?/ Zašto ne?

–Koje društvene pojave/probleme film obrađuje?

Koje i kakve odnose prikazuje film?

–Koje su razlike vidljive među likovima?

–Oko čega u filmu dolazi do konflikta? (sukoba u mišljenju, razmimoilaženja u stavovima likova, neslaganja, nerazumijevanja, odnosi između etničkih većina i manjina, između heteroseksualne

c) zadovoljstvo privatnim životom i društvom (grad/država) u kojem žive

2. percepcija filma općenito

- mišljenje o filmu i njegovoj tematici (**prepoznavanje glavnih tema** u filmu → utvrditi jesu li ih identificirali samostalno, uz pomoć potpitanja)
- **očekivane teme:** susjedski odnosi,različitost; statusna, ekonomska, vjerska, seksualna orijentacija
 - predrasude
- **teme definirane radom:**
 - većinsko-manjinski odnosi u hrvatskome društvu: odnosi između etničke većine (Hrvata) i etničkih manjina (Srbi)
 - odnos heteroseksualne većine prema homoseksualnim manjinama

<p><i>većine prema homoseksualnim manjinama)</i></p>	
<p>VEĆINSKO MANJINSKI ODNOSI</p> <p>–Što bi ste rekli, što su to manjinske skupine u nekom društvu? <i>Koje su njihove karakteristike? Kako biste ih opisali? Kakav je njihov položaj naspram većinske skupine? Zašto to mislite?</i></p> <p>– Koje sve manjinske skupine postoje, po vašem mišljenju, u suvremenim društvima? <i>Po čemu se njihovi pripadnici razlikuju od pripadnika većine?</i></p> <p>–Jeste li primijetili da se u Hrvatskoj govori o problemu manjina? <i>O čemu se govori? O kojim manjinama? Što se govorilo, gdje? Što mislite, zašto?</i></p> <p>–Jeste li neke odnose većina-manjina prepoznali i u filmu? Ako da, koje? Kakvi su, što ih karakterizira? Zašto tako mislite? <i>Ako ne, u koje društvene skupine bi svrstali Antu, Vjeku, Maju? Zašto?</i> → Koje društvene skupine biste svrstali u većinske i zašto? Što ih obilježava? –Koje društvene skupine u Hrvatskoj biste svrstali u manjinske i zašto? Što ih obilježava? Tko su pripadnici? Zašto? Kakvi su njihovi odnosi? Što mislite, zašto su takvi?</p> <p>– Je li vam poznato kako su u Hrvatskoj regulirana prava manjina? <i>U kojim dokumentima?</i></p> <p>– Kako se, prema vašem mišljenju, prava manjina ostvaruju u svakodnevnom životu? Postoje li problemi? Kakvi? Zašto? Jesu li vam poznati neki primjeri iz vaše okoline? Medija? Koji?</p> <p>–<i>Biste li sebe svrstali u manjinsku ili većinsku skupinu? Koju? – ako se nisu dosad identificirali</i></p>	<p>3. razumijevanje pojmova općenito</p> <p>a) utvrditi što sugovornici misle pod pojmom manjine, a što većine općenito: broj, moć, prava, obilježja</p> <p>b) utvrditi obilježja njihove percepcije većinsko-manjinskih odnosa općenito - (govore li o odnosima moći, veličini, nekim drugim specifičnostima – kojim, manjina/većina kao cilj ili izvor djelovanja, mogućoj ili stvarnoj uskraćenosti manjina)</p> <p>c) poznavanje većinsko-manjinskih odnosa u hrvatskom društvu</p> <p>d) identificiranje većinsko-manjinskih odnosa u filmu prema tim obilježjima (mogu li to samostalno ili uz potpitanja)</p>

**PERCEPCIJA I POLOŽAJ ETNIČKIH
SKUPINA U HRVATSKOJ
HRVATI
SRBI
DRUGE ETNIČKE MANJINE**

– Kakav je, prema vašem mišljenju, odnos između Hrvata i nacionalnih manjina u Hrvatskoj?

– Postoji li u Hrvatskoj diskriminacija prema manjinama?

Ako da, kojima?

Gdje se primjećuje diskriminacija? Na kojim područjima života?

Jeste li joj ikada svjedočili? Čuli za neke primjere?

Kako ste vi/ta osoba reagirali? Što se može učiniti? / Kako se to može riješiti? O čemu ovisi?

– Kakav položaj po vašoj procjeni ima srpska nacionalna manjina u hrvatskom društvu?

Kakav je odnos hrvatske većine prema srpskoj nacionalnoj manjini? Srba prema većini?

– Što vidite kao problem u odnosu hrvatske većine i srpske manjine?

– Jesu li Srbi u Hrvatskoj diskriminirani?

– Što mislite o odnosu Hrvata prema manjinskim skupinama ili prema političkim neistomišljenicima?

Kako tumačite Vjekoslavovu percepciju Srba? Zašto je ona takva kakva je? Zašto on, koji je i sam u jednom smislu manjina, ima predrasude prema drugim vrstama manjina?

– Kako Vjekoslav objašnjava činjenicu da ne želi Srbe u policiji? Što mislite o tom objašnjenju? Na temelju čega je izgradio svoje mišljenje?

Kako Ante doživljava to mišljenje? Kako reagira?

– Sjećate li se scene u kojoj Vjekoslav odbija jesti srpsko tradicionalno jelo iako mu se na

1. utvrditi kako sugovornici percipiraju **odnos hrvatske većine prema Srbima i ostalim manjinama u Hrvatskoj**
2. saznati smatraju li sugovornici da postoji problem diskriminacije u hrvatskom društvu općenito, prema Srbima - spominju li se referentne skupine (razlikuju li „mi“ i „oni“ i kakav je onda odnos između njih) - što je unutargrupno, a što izvangrupno
3. saznati postoji li razlika u odgovorima sugovornika pripadnika većine i manjine (koji uviđaju više problema, diskriminaciju, depriviranost)
4. utvrditi koje su detalje odnosa Srba i Hrvata uočili u filmu i kako ih tumače
5. predviđena pitanja za pripadnike hrvatske većine, no može biti i za pripadnike srpske nacionalne manjine

<p>prvu svidjelo? Kako to tumačite?</p> <p>–Možete li opisati scenu u kojoj je Vjekoslav pretučen jer je transvestit? Tko su sudionici? <i>Jeste li zapamtili sadržaj psovki? Kako objašnjavate taj događaj?</i></p> <p>–Kako tumačite scenu u kojoj policajac podrazumijeva da je Vjekoslav kao homoseksualac ujedno i pedofil?</p> <p>–Što mislite zašto je Ante promijenio ime iz Vasilije?</p> <p>–Zašto se prijavio u Domovinski rat kao dragovoljac?</p> <p><i>–Biste li sa pripadnicima srpske/romske/općenito nacionalne manjine mogli ostvariti prijateljski odnos? / romantični odnos?</i></p> <p><i>–Kako gledate na mogućnost da vam pripadnik srpske/romske/neke druge nacionalne manjine vama direktno nadređen? Što mislite kako pripadnici hrvatske većine gledaju na mogućnost da im Srbin bude direktno nadređen? Pripadnik neke druge manjine?</i></p> <p>–Smatrate li da se u Hrvatskoj poštuju vjerska i kulturna obilježja srpske nacionalne manjine? (blagdani, umjetnost, folklor)</p> <p><i>–Biste li glasali za predsjednika koji je pripadnik srpske/romske nacionalne manjine?</i></p> <p>–Kako tumačite Vjekoslavovo pitanje Maji o braku s Antom? Mislite li da je ljudima u Hrvatskoj čudno ako se Hrvatica odluči udati za Srbina?</p> <p>Kako mislite da će se odnos između Hrvata i Srba razvijati u budućnosti? Hrvata i pripadnika drugih nacionalnih manjina? Kako objašnjavate svoje mišljenje?</p>	
<p>PERCEPCIJA I POLOŽAJ HETEROSEKSULANIH I HOMOSEKSUALNIH SKUPINA U</p>	<p>1) utvrditi kako sugovornici percipiraju odnos</p>

HRVATSKOJ

- Što mislite, u kakvom je položaju homoseksualna manjina u Hrvatskoj?
- Kakav je odnos heteroseksualne većine naspram homoseksualnoj manjine u Hrvatskoj? *Zašto? Što na to utječe? Što vi mislite o homoseksualnosti? O gay prideu?*
- Utječe li seksualna orijentacija na položaj pojedinca u društvu?
Ako da, na koji način?
- Je li homoseksualna manjina u Hrvatskoj na neki način ugrožena? *Na koji? Zašto? Postoji li diskriminacija, omalovažavanje, marginalizacija, govor mržnje? Jesu li na neki način zakinuti?*
- Kako ste doživjeli scenu u kojoj Vjekoslavov učenik ostane nakon sata s njim porazgovarati o homoseksualnosti?
- Što mislite, kako pripadnici homoseksualne manjine vide svoj položaj u društvu? *Zašto ga tako vide? Slažete li se s tim? Koje je vaše mišljenje?*
- Što mislite kako pripadnici heteroseksualne većine vide svoj položaj u društvu? *Zašto ga tako vide? Slažete li se s tim? Koje je vaše mišljenje?*
- Što mislite kako heteroseksualne osobe u vašem bližem okruženju gledaju na pripadnike homoseksualne manjine u njihovom bližem okruženju? (obitelj, rodbina, prijatelji, kolege)
- Imate li prijatelje ili poznanike koji nisu dio heteroseksualne većine, kako gledate na to?
- Što mislite, kako bi se heteroseksualna većina u Hrvatskoj osjećala u odnosu u kojem im je deklarirani homoseksualac direktno nadređen?
- Kako biste se osjećali u odnosu u kojem je deklarirani homoseksualac vama direktno nadređen?
- Što mislite, bi li pripadnici heteroseksualne

heteroseksualne većine prema homoseksualnoj manjini u Hrvatskoj

- 2) **kako**, prema mišljenju sugovornika, **heteroseksualna većina, kako homoseksualna manjina percipira svoj položaj u društvu**
- 3) saznati postoji li razlika u odgovorima sugovornika pripadnika većine i manjine (koji uviđaju više problema, diskriminaciju, depriviranost)
- 4) utvrditi koja su obilježja odnosa između heteroseksualne većine i homoseksualne manjine uočili u filmu i kako ih tumače

<p><u>većine u Hrvatskoj glasali za predsjednika koji je deklarirani homoseksualac?</u></p> <p>–Biste li glasali za predsjednika koji je deklarirani homoseksualac?</p> <p>–Kako mislite da će se odnos heteroseksualne većine i seksualnih manjina razvijati u budućnosti?</p>	
<p>FILM KAO SREDSTVO STVARANJA PREDODŽBI O VEĆINSKO-MANJINSKIM ODNOSIMA U DRUŠTVU</p> <p>–Jeste li već prije čuli za film? <i>Jeste li ga prije pogledali ili na moj zahtjev?</i></p> <p>–Što mislite, odakle naziv filma Ustav Republike Hrvatske?</p> <p>–Znate li kakve je promjene donio Ustav u odnosu na Ustav iz 1974. ? <i>O kojim odredbama Ustava se govori u filmu?</i></p> <p>-Zašto je Antin lapsus kada kaže da je nepremostiv suverenitet duhovit?</p> <p>–Postoji li neki dio filma koji vam je ostao najupečatljiviji?</p> <p>- Koje predrasude su prikazane u filmu? Čije? Na čemu se zasnivaju predrasude? (osobnim iskustvima, onome što se uči u školi - scena sa Vjekinog sata povijesti u školi, socijalizaciji u obitelji; npr. Vjekoslav čiji je otac ustaša)</p> <p>–Kakvi su odnosi hrvatske većine i srpske manjine prikazani u filmu? <i>Odgovaraju li stvarnim odnosima?</i></p> <p>–Kako su prikazani odnosi heteroseksualne većine prema seksualnim manjinama prikazani u filmu? <i>Odgovaraju li stvarnim odnosima? Objasniti mišljenje?</i></p> <p>–Možete li usporediti odnose prikazane u filmu sa stvarnom slikom hrvatskog društva? <i>Mislite li da film prikazuje vjerodostojno odnose u hrvatskom društvu? Zašto?</i></p> <p>–Je li film na neki način utjecao na vas intimno? <i>Je li vas film potaknuo na razmišljanje?</i></p> <p><i>Je li film promijenio ili utjecao na vašu</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. utvrditi ulogu filma Ustav Republike Hrvatske u oblikovanju predodžbi o većinsko-manjinskim odnosima 2. utvrditi što sugovornici misle o filmu kao posredniku društvene stvarnosti 3. utvrditi misle li sugovornici da su odnosi na filmu prikazani stereotipno, pojednostavljeno 4. utvrditi što sugovornici misle koji su socijalizacijski čimbenici važni/ji u oblikovanju vrijednosti/stavova prema manjinama/odnosu između različitih skupina

<p><i>perspektivu odnosa većine i manjina?</i></p> <p>–Jeste li već pogledali neki film koji se bavi sličnom tematikom? <i>Koji? Mislite li da je bolji/lošiji od ovoga? Sličan? Po čemu?</i></p> <p>-Biste li preporučili film URH prijatelju/ici?</p> <p>– Jesu li autori filma željeli ukazati na neke društvene probleme? <i>Koje? Zašto?</i></p> <p>-Što mislite, može li ovakav film utjecati na širu javnost i njihovo viđenje manjina? U kojoj mjeri? Prednosti i nedostaci?</p> <p>–Što mislite što su redatelj i scenaristi htjeli poručiti scenama u kojima se opisuju predrasude većine prema manjini i obrnuto?</p> <p>–Što mislite što su redatelj i scenaristi htjeli poručiti filmom? <i>Što ste vi shvatili kao poruku?</i></p> <p>-Zanima li vas tematika filma? Zašto? Na temelju čega ste izgradili svoje stavove o Hrvatima, Srbima, manjinama, queer osobama?</p>	
---	--

10.3. Obavijest o istraživanju

Zadar, 24. lipnja 2019.,

Poštovani/e,

U akademskoj godini 2018./2019. Erika Vastl, studentica na Odjelu za sociologiju, za potrebe izrade završnog rada provodi istraživanje o društvenim predodžbama pod mentorstvom prof. dr. sc. Jadranke Čačić-Kumpes.

Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zadru jamči anonimnost i tajnost osobnih podataka sudionika/ca istraživanja. Podaci dobiveni ovim istraživanjem koristit će se isključivo u znanstvene svrhe.

Za sva dodatna pitanja i pojašnjenja možete se obratiti tajnici Odjela za sociologiju Antoniji Anić (e-mail: aanic@unizd.hr, tel:023200637).

Uz zahvale, s poštovanjem,

Odjel za sociologiju

10.4. Izjava o suglasnosti za sudjelovanje u istraživanju za potrebe izrade završnog rada o društvenim predodžbama

Ime sugovornika/ce: _____

Istraživač/ica: Erika Vastl

1. Pristajem sudjelovati u gore navedenom istraživanju. Obaviješten/-a sam o pojedinostima istraživanja i posjedujem korespondirajuće pismene informacije.
2. Ovlašćujem istraživača/-icu da koristi podatke dobivene putem intervjuja.
3. Potvrđujem da:
 - a) Razumijem da je moje sudjelovanje dobrovoljno i da se mogu povući u bilo koje vrijeme bez navođenja razloga i bez ikakvih posljedica.
 - b) Obaviješten/-a sam o mogućim posljedicama intervjuja.
 - c) Podaci intervjuja bit će korišteni isključivo u svrhu ovog istraživanja.
 - d) Povjerljivost podataka zajamčena mi je prema svim zakonskim odredbama.
 - e) Obaviješten/-a sam da će intervju biti sniman diktafonom.
 - f) Razumijem da nijedan dio razgovora koji će biti korišten za publikacije neće sadržavati identificirajuće karakteristike, ukoliko ne želim biti identificiran/-a.
 - g) Razumijem da ipak postoji mogućnost identificiranja zbog malog broja sugovornika/-ica koji/-e sudjeluju u istraživanju.
 - h) Razumijem da će podaci iz razgovora (transkripti i audio snimke) biti sigurno pohranjeni na Odjelu za sociologiju Sveučilišta u Zadru.

Potpis _____

Datum: _____

11. Popis literature

Babbie, Earl (2007). *The Basics of Social Research*. UK: Thomson/Wadsworth.

Baloban, Stjepan i Črpić, Goran (2000). „Spolnost – odnos prema seksualnom ponašanju“, *Bogolosvska smotra*, 70 (2): 395-419.

Barada, Valerija (2018). *Kvalitativno terensko istraživanje* (nastavni materijal; Odjel za sociologiju, Sveučilište u Zadru).

Baričević, Vedrana i Koska, Viktor (2017). *Stavovi i percepcije domaće javnosti o nacionalnim manjinama, izbjeglicama i migrantima*. Zagreb: Centar za mirovne studije.

Beller, Jonathan (2006). *The Cinematic Mode of Production: Attention Economy and the Society of the Spectacle*. Hanover i London: University Press of New England.

Colman, Felicity (2009). *Film, Theory and Philosophy: The Key Thinkers*. Montreal i Kingston: McGill-Queen's University Press.

Čačić-Kumpes, Jadranka i Kumpes, Josip (2005). „Etničke manjine: elementi definiranja i hijerarhizacija prava na razliku“, *Migracijske i etničke teme*, 21 (3): 173-186.

Erceg, Tena (2005). *Položaj nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj – zakonodavstvo i praksa*. Zagreb: Centar za ljudska prava.

Galletta, Anne (2013). *Mastering the Semi-Structured Interview and Beyond*. New York i London: New York Univeristy Press.

Giddens, Anthony (2007). *Sociologija*. Zagreb: Globus.

Hall, Stuart (1997). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: SAGE.

Höijer, Birgitta (2011). „Social Representations Theory: A New Theory For Media Research“ *Nordicom Review* 32 (2): 3-16.

Kamenov, Željka, Jelić, Margareta i Huić, Aleksandra (2016). *Problemi i izazovi seksualnih manjina u Hrvatskoj*. Zagreb: FF Press.

Kinloch, Charles Graham (1979). *The Sociology of Minority Group Relations*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, Inc.

Lemo, Ana (2004). “Homoseksualnost s katoličkoga gledišta”, *Počeci*, 5 (1): 91-101.

Markova, Ivana (2017). „The Making of the Theory of Social Representations“, *Cadernos de Pesquisa*, 47 (163): 358-375.

Maslić-Seršić, Marija i Vukelić, Anton (2013). *Istraživački izvještaj: Zastupljenost i indikatori diskriminacijskih i ksenofobičnih stavova u Republici Hrvatskoj*, Zagreb: Centar za mirovne studije.

Moscovici, Serge (1988). „Notes Towards a Description of Social Representations“, *European Journal of Social Psychology*, 18: 211-250.

„Novi grafiti mržnje protiv Srba u Zagrebu“, <https://www.nacional.hr/novi-grafiti-mrznje-protiv-srba-u-zagrebu/> (11.9.2020.).

„Objavljena snimka napada na mlade Srbe u centru Vukovara“, <https://www.24sata.hr/news/objavljena-snimka-napada-na-mlade-srbe-u-centru-vukovara-693540> (11.9.2020.).

Pavičić, Jurica (2011). *Postjugoslavenski film: stil i ideologija*. Zagreb: Hrvatski filmski savez.

Petrić, Mirko (2017). "KMI 2 – Kvalitativne metode u sociologiji", *Bilješke s predavanja iz kolegija Kvalitativne metode istraživanja* (nastavni materijal; Odjel za sociologiju, Sveučilište u Zadru).

Powell, Anna (2009). „Antonin Artaud“, u: Felicity Colman (ur.). *Film, Theory and Philosophy: The Key Thinkers*, . Montreal i Kingston: McGill-Queen's University Press: 61-70.

Rateau, Patrick, Moliner, Pascal, Guimelli, Christian i Abric, Jean-Claude (2012). „Social Representation Theory“, u: Paul A.M. Van Lange, Arie W. Kruglanski i E. Tory Higgins (ur.) *Handbook of Theories of Social Psychology 2*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore i Washington: Sage, str. 477-497.

Sekulić, Duško (2012). „Društveni okvir i vrijednosni sustav“, *Revija za sociologiju*, 42 (3): 231-275.

Seyranian, Viviane, Atuel, Hazel i Crano William D. (2008). „Dimensions of majority and minority groups.“, *Group processes and Intergroup Relations*, 11 (1): 21-37.

Sommer, Michael Carlo (1998). „Social representations and media communications“, u: Uwe Flick (ur.). *The Psychology of the Social*. Cambridge: Cambridge University Press, 186-195.

Scott, John (2006). *Sociology: The Key Concepts*. London i New York: Routledge.

„Sramotna scena: Imočani na karnevalu zapalili gay par s djetetom“, <https://www.vecernji.hr/vijesti/na-meti-kritika-imocani-na-karnevalu-zapalili-gay-par-s-djetetom-1381263> (11.9.2020.).

Štulhofer, Aleksandar i Francetić, Hana (1996). „Reci mi s kim liježeš i reći ću ti kakav si: seksualna orijentacija kao statusna dimenzija“, *Revija za sociologiju*, 27 (3-4): 205-214.

Tomić, Ante i Grlić, Rajko (2016). *Ustav Republike Hrvatske*. Zagreb: Biblioteka Verbarij.

Ustav Republike Hrvatske (pročišćeni tekst) (2001). *Narodne novine*, 41/705, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2001_05_41_705.html (11.9.2020.).

Ustav Republike Hrvatske, film Rajka Grlića, službena stranica (2016.), <http://www.ustavrhfilm.com/hr/> (11.9.2020.).

Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina (2002). *Narodne novine*, 155/202, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2002_12_155_2532.html, (11.9.2020.).

Vučković Juroš, Tanja (2015). „Socijalna isključenost seksualnih manjina u Hrvatskoj“, *Revija za socijalnu politiku*, 22 (2): 195-218.

Zakon o ravnopravnosti spolova (2003). *Narodne novine*, 116/1585, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2003_07_116_1585.html (11.9.2020.).

Zakon o suzbijanju diskriminacije (2008). *Narodne novine*, 85/2728, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_07_85_2728.html (11.9.2020.).

Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola (2014). *Narodne novine*, 92/2014, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_07_92_1836.html (11.9.2020.).